

Târgoviște — O comemorare simbolică: MARTIRI ȘI EROI

Cuvântarea domnului Marin Antonescu

prefectul județului Dâmbovița

EMINENȚĂ, DOAMNELOR ȘI DOMNILOR,

De curând a fost Ziua Holocaustului, ziua în care poporul evreu și, alături de el, toate popoarele lumii, se întorc, anual, cu un gând pios, spre milioanele de victime evreiești, milioanele de bărbați și femei, bătrâni, tineri și copii, care și-au pierdut viața în cea mai neagră dintre nopțile conștiinței — care a fost nazismul. Alături de evrei, au murit și milioane, zeci de milioane de oameni, civili și militari, reprezentând aproape toate semințiile pământului. Pe toți îi cinșim în egală măsură. Dintre toți, însă, la evrei ne gândim cu un sentiment aparte. Ei nu au murit pentru că era război, nu au murit cu arma în mână, nu au murit decât pentru că — în ochii asasinilor — aveau suprema vină de a fi evrei.

Nu am putut realiza această întâlnire la 26 aprilie, din motive obiective. V-am invitat azi, Eminență, pentru ca, împreună, evrei și români, să încercăm să nu uităm că somnul rațiunii naște monștri și că, oricând, acolo unde se nasc monștri, se vor găsi și victime.

Or, numai gândind la victimele care au fost, la nedreptatea și înjosirea pe care omul le a adus omului, vom putea să îndreptăm chiar și posibilitatea gândului vinovat.

Aici, la Târgoviște, sub tâmpla marilor votevozi făuritori de neam și țară, s-a născut o conștiință românească, nu numai de o supremă puritate, dar și de o sinceră toleranță.

Comunitatea evreiască, numeroasă în trecut și, din păcate, inexistentă azi, a contribuit esențial la locul de cinstire pe care Târgoviștenii îl ocupă pe harta spiritualității românești, ca și în domeniile practice și în cele ale economiei, comerțului și instrucției, sub toate fețele acestora. Au fost oameni iubii și respectați, la adăpost de orice tulburări și, deși acest lucru este o slabă consolare, noi, târgoviștenii — ca majoritatea covârșitoare a românilor — am știut să-i tratăm așa cum merita: ca pe frați ai noștri.

Lipsa unei comunități evreiești azi se daforește unor cauze obiective — moarte naturală —, locul unde ne aflăm azi după somnul liniștit al multora dintre ei, ca și emigrării spre acel pământ hărăzit lor de Dumnezeu.

Mulți vor fi plecat și în alte părți românești, dar nevoia unei vieți comunitare mai complexe și mai complete, nici unul însă pentru că ar fi fost constrâns.

Și, totuși, noi comemorăm azi la Târgoviște victimele Holocaustului. După cum am subliniat, o facem pentru a nu-i uita pe ei, dar și pentru a ne ajuta pe noi să fim întotdeauna la înălțimea înaltărilor — români și evrei — care au știut să aducă un atât de înălțător omagiu și ne-au transmis un atât de profund mesaj — materializat în acest unic „mormânt al săpunului”, care este însă un uriaș monument al conștiințelor neadormite. A fost posibil la Târgoviște un asemenea gest de înflăcărată reparație, dar noi știm că din asemenea gesturi înflăcărate, care trebuie să fie totale și definitive, față de marea refuză a anilor 1940—1945.

Alături de martiri, în acest cimitir avem datoria umană și patriotică de a cinși memoria eroilor evrei

HERMAN KORNHAUSER, căruia oșirea română i-a conferit înalte distincții ostășești pentru fapte cu nimic mai prejos decât cele ale eroilor neamului.

Pentru că ați răspuns cu bunăvoință și amabilitate invitației noastre și ne-ați dat astfel posibilitatea să dăm o pildă de înălțătoare sentimente de fraternitate, victimele neamului evreu fiind și victimele noastre și ale umanității în ansamblu său, eroii Dvs. fiind și eroii noștri, vă mulțumesc, Eminență, după cum vă mulțumim și pentru cuvintele rostite la Iași, în noiembrie 1992; citez: „În veacul nostru, două splendide idei au fost profanate: ideea națională și ideea de dreptate socială. Acum, a căzut regimul comunist, dar generațiile actuale nu știu ce-i fascismul. Prin acest vacuum, rezultat din căderea unui regim, poate pătrunde celălalt. Trebuie să facem în așa fel încât — prin religie — ideile Cărilor Cărilor să pătrundă în spiritul noilor generații și să nu fie denaturate. Nu e numai o cauză evreiască, e și cauza întregii omeniri”.

Pentru participarea Dvs., Eminență, la această ceremonie de comemorare, vă mulțumesc. Prin ea marcăm decizia noastră, a tuturor românilor, de a fi alături și împreună cu omenirea întreagă în cauza comună. Dumnezeu să-i aibă în grijă pe martiri!

Vă mulțumesc, încă o dată și pentru amabila Dvs. atenție.

La 2 mai a.c., a avut loc, la Târgoviște, ceremonia depunerii unor coroane de flori la „Monumentul Săpunului”, săpun adus din Germania nazistă, fabricat din trupuri ale evreilor uciși în Holocaust, pe ambalajul cărui era scris „R.J.F.” („grăsime pur evreiască”).

După ieșirea României din alianța cu Germania, acest săpun a fost înmormântat în cimitirul evreiesc din localitățile în care a fost găsit, deci și la Târgoviște.

Au fost depuse coroane de flori din partea Federației Comunităților Evreiești din România, precum și din partea prefecturii județului Dâmbovița, atât la monumentul sus-amintit, cât și la mormântul eroului Herman Kornhauser, care, în timpul primului război mondial, a salvat vieți de ostași români prizonieri într-un lagăr german, după ce, în mod sistematic, i-a ajutat cu hrană și îmbrăcăminte.

Au rostit alocuțiuni Eminența Sa dl Șef Rabin dr. Moses Rosen și dl Marin Antonescu, prefectul județului Dâmbovița.

La ceremonia comemorativă au participat reprezentanți ai autorităților locale, precum și singurul evreu care a mai rămas în Târgoviște, dl dr. Maximilian Königsberg, care a depus și el o coroană de flori, emoționant gest simbolic.

Ultimul evreu din Târgoviște!

CUVÂNTAREA EMINENȚEI SALE

Domnule prefect, domnule primar, domnilor reprezentanți ai autorităților locale, iubii frați și surori,

Am rostit acum începutul rugăciunii noastre la cimitir, în care s-a repetat de câteva ori cuvântul *adam* — om. Limba ebraică, limba Bibliei, este una dintre cele mai vechi limbi din lume, în care echivalentul cuvântului om (*cuvântul adam*) nu are plural. Cu prilejul vizitei pe care am făcut-o, acum câțiva ani, la Harare, am pus întrebarea: „De unde știa că Adam a fost alb?”. Nu se specifică culoarea spre a se simboliza că nu există decât o singură ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu — omul. El poate să se înalte până în slavile cerșii și atunci este „*adame lecil elion*” („asemănător lui Dumnezeu”) și poate să se fie mai jos decât un vierme, și atunci se justifică asemănarea dintre *adam* (om) și *adama* (țărăna).

Mulțumesc, în numele meu personal, precum și al Federației Comunităților Evreiești, dlui prefect, pentru această inițiativă de a ne invita aici, la această ceremonie comemorativă unică. Ar trebui să vină mulți oameni, din toate părțile lumii, la acest „Monument al Săpunului” și la mormântul eroului Herman Kornhauser, care și-a dat viața pentru a salva ostași români lași prizonieri de nemți în primul război mondial. La Târgoviște a fost o comunitate evreiască cu câteva mii de oameni, care datează de aproape 200 de ani; ei au trăit în bună înțelegere cu cei din jur. Noi am dorit întotdeauna să trăim în pace cu poporul român și cu toate etniile. Sunt de 45 de ani Șef Rabin al cultului mozaic din România. Nu țin minte ca pe harta antisemitismului din România să fi apărut cuvântul Târgoviște.

Și a venit peste noi Holocaustul, peste generația noastră de evrei. Noi suntem, de fapt, „ultima generație a catastrofei, prima generație a mântuirii”. A venit peste noi Auschwitz, apoi a venit clipa din care am putut începe recăderea Israelului, țara noastră multimilenară, a venit clipa reînnoirii în Eretz Israel, moment pentru care ne rugăm de mii de ani, pentru reînnoirea ei în țara strămoșilor noștri, în țara Bibliei, în Țara Făgăduinței, fără pentru care cred că nici un alt popor n-are un act

de proprietate atât de recunoscut cum avem noi, căci Biblia ne spune, clar și răspicat, al cui este țara pământ, iar majoritatea celor rămași aici au plecat în Țara Sfântă, au făcut ALIA.

A rămas în Târgoviște, după Alia, ultimul moștenitor, dr.-ul Königsberg. Un singur evreu. Populația evreiască din România a scăzut cu 97%. Au fost în România 800 000 de evrei. După Holocaust, au rămas 400 000.

Așa se arată și la Muzeul Holocaustului de la Washington. La Washington s-au adunat sefi de state ai țărilor civilizate și au rostit acolo un angajament de a nu permite să se mai repete ceea ce s-a întâmplat în perioada Holocaustului; o mare dramă a noastră, o dramă cu n-a mai cunoscut omenirea în tot trecutul ei. Nu există o dramă ca a noastră. Nici un popor n-a fost atât de umilit și obidit ca poporul evreu. Există un Dumnezeu care a dat poporului evreu comandamentele sinaitice, recunoscute de întreaga omenire, pentru că ele au adus ideile generoase ale păcii, ale dreptății sociale. De-a lungul istoriei sale, poporul evreu a contribuit esențial la civilizația lumii. Cine citește lista laureaților Premiului Nobel vede cu cât a sosit această mică popor civilizația lumii. Și acolo, la Washington, s-a ridicat Monumentul Holocaustului nu de către noi, ci de către guvernul american, din contribuția generației a tuturor cetățenilor Americii. Este o datorie a omenirii, la întregii oameni ca să nu lase să se uite ceea ce a fost Holocaustul, pentru că omul i-a fost dată rațiunea. Rațiunea îl face pe om să învețe din lecția trecutului.

Să nu uităm! Așa s-a întâmplat și acum 70 de ani. V-o spun eu om bătrân, care a văzut ridicându-se fiara, cu ale ei sălbătice instincte. Așa, prin ziare, prin insulte, prin calomnii, s-a ajuns, apoi, la ceea ce s-a ajuns. Din păcate, chiar sefi unor state din „lumea liberă”, care spuneau că, luptă pentru drepturile omului, pentru apărarea democrației, n-au clintit un deget în apărarea victimelor. Avem obligația să învățăm din lecția amară, să nu ne privește numai pe noi, privește întreaga omenire, privește și România. Noi nu acuzăm pe nimeni, nu acuzăm nici un popor. Așa a făcut-o Hitler. Nimeni nu poate să acuze un popor pentru faptele criminale ale unora, înfestați cu virusul urii interconfesionale și interetnice. Nimeni nu s-a gândit să acuze poporul român, un popor ospitalier și blând. Noi facem deosebire între fasciști și oameni, dar nu putem nega Holocaustul. Noi, ultimii martori, ultimii supraviețuitori ai Holocaustului, mai trăim.

Nu avem voie să falsificăm istoria. Poporul român trebuie să cunoască adevărul. El a fost mințit de două regimuri, cel fascist și cel comunist. Un cetățean român care are acum 60 de ani a avut atunci cinei ani; n-a putut cunoaște adevărul. Iar în următori 50 de ani poporul român nu a avut care a adevăr. Dar acum i se toarnă zilnic otravă de către ziare antisemite. Respingem încrederea de înecare a Holocaustului din România în tragedia întregii umanități. Soarta noastră este legată de soarta poporului român. Da. Poporul român a suferit și el din cauza fascismului, această mearbă sarabandă a Răului. Antonescu a trimis la moarte 600 000 de români și s-a întors fără Basarabia. Poate, oare, istoria înconora cu titlul de erou un asemenea om?

Noi, cei care am suferit atât de mult, am crezut, totuși, și credem în dreptate. Și acest optimism al nostru se bazează pe credința că, în cele din urmă, forța rațiunii reușește să învingă forța brută, violența, ura. Prezența la acest moment comemorativ a oficialităților de stat, a mător nevrei, veniți să participe la durerea noastră, este o demonstrație împotriva fascismului, a antisemitismului. Dumnezeu să ne dăruiască și împrejuriări de sărbătorire a păcii, a armoniei între toate etniile pentru a ne întâlni, evrei și nevrei, laolaltă.

Fie ca bunul Dumnezeu să ocrotească patria noastră comună, România! Amen.

O evocare de suflet

Reproducem un fragment dintr-o însemnare făcută de o fiică a eroului Herman Kornhauser.

... Dau de fotografia unchiului meu Pasqu Recu, împreună cu tanti Sofi, blonda lui soție, care, după arestarea părintelui meu, ne luaseră la ei, deși aveau 5 copii. Aceste chipuri grăbiți îmi redeștează înfățișarea și dureroasa anințire a zilei de 6 martie 1917...

Medicul chemat pentru noul născut, fratele meu cei mic, Iuliy, tocmai îl recomandase mamei — slăbită ca o umbră — sistarea lăptăului. „Plănsul d-tale continuu, de când ți-au înșurat bărbatul (...) e otrăvit pentru stomacul gingaș al pruncului. Îl doare, de aceea țipă mereu”, i-a vorbit medicul, preschind o rețetă. După ce a pus copilul în coșuleț spre a-l conduce pe doctor, mama își îndreptă spina. O văzu astfel, prin geamul ușii, afară, pe mănștea mea, lovină și într-un gest de disperare tâmplă pe palmele, în timp ce rabinul Nathan Strulovici îi întindea vîntimele și ochelarii părintelui meu, iar mama se prăbușea. „Acolo, în spatele tribunalului, și-a dat sufletul Herman. Omenie, eroism și ce părintelui meu, iar mama se prăbușea. „Acolo, în spatele tribunalului, și-a dat sufletul Herman. Omenie, eroism și ce sfârșit! La 37 de ani! Dar să știi, ultimele gânduri i-au fost la d-ta și copilul, la cel de-al treilea, al cărui chip nu i-a fost dat să-l vadă. V-a cerut iertare pentru greul ce va aștepta în casa fără soț și tată, dar alfel n-a putut face”, avea să-i transmită mamei mesajul, după o vreme, Nathan Strulovici, care, în calitatea sa de rabin al garnizoanei, fusese nevoit să asiste la execuția lui.

Din lotul de patrioți care și-au riscat viața, contribuind la supraviețuirea și evadarea de ostași români și, alături de întregul popor, la pregătirea fărâșii statului național unitar, ceilalți au fost condamnați la muncă silnică, cu deportare în Germania. Când totul s-a normalizat, au revenit la Târgoviște. Caracterizat „instigator și organizator al întregii acțiuni vrăjmașe cauzei germane”, tatăl meu a primit pedeapsa capitală.

... Serutez acum câteva fotografii, în prim plan cu mormântul părintelui meu, acoperit de câte o coroană sau jerbă și înconjurat de participanți la depunerea lor. Pe verso, una dintre ele cuprinde textul: De Ziua Eroilor — anul 1932 — din partea garnizoanei și autorităților civile ale orașului Târgoviște, eroului din primul război mondial — HERMAN KORNHAUSER — decorat post-mortem cu Virtutea Militară”, asemănător inscripției existente pe monumentul funerar.

Eroii ale „urmelor” lăstate de ei, dovezi ale principiilor sale de viață, ale puterii de dăruire, până la sacrificiul suprem său și cele peste 20 de condeie ce s-au aplicat asupra nemeții săi. Prin slovele ce au văzut lumina tiparului, ele au imprimat în pagini, pentru prezent și viitor, rezonanța faptelor lui pilduotoare, patriotice în reviste ca: „Magazin Istoric”, numerele 10 și 12 din 1982; Revista Culturii Mozaic, numerele 284 și 285 din 1972, numărul 308 din 1973; Biblioteca Valahica 7, Târgoviște, din 1975; în file de cărți cum sunt: „Târgoviștenii și monumentele ei”, apărută la Edit. Litera, în 1976; „Dâmbovița” — Monografie, la Edit. Sport-Turism, în 1980 și altele.

Își doarme somnul de veci în cimitirul israelit din acest oraș bogat, din veac, în „urme” înălțătoare.

Amintiri despre virtuozul violonist NATHAN MILSTEIN

La 31 decembrie 1904, s-a născut, la Odessa, Nathan Milstein, ca fiu al lui Myron și Maria Milstein. La cinci ani era spaima vecinilor. Dna Milstein era dispusă să încerce totul pentru a-l domestici. L-a găsit pe Peter Stoliarsky, cunoscut ca mentor al unei impresionale grupe de violoniști la Odessa. Nathan a reușit, la vârsta de nouă ani, să stăpânească un repertoriu incredibil de bogat. La zece ani a fost chemat să interpreteze în fața publicului Concertul pentru vioară de Glazunov, deoarece solistul programat se îmbolnăvisese. Compozitorul însuși a dirijat concertul. Critica muzicală l-a prevăzută de îndată micului violonist un viitor strălucit. Acest concert a devenit piatra de hotar pentru activitatea lui Nathan. După ani de zile, l-a interpretat, cu prilejul debutului său american, sub bagheta lui Leopold Stokowsky și cu acompaniamentul Orchestrei Filarmonice din Philadelphia.

COPILUL MINUNE

Nu cu mult timp după aceea, a sosit la Odessa renumitul violonist Leopold Auer, care, ascultându-l pe băiat, a fost atât de impresionat, încât l-a invitat să vină la St. Petersburg ca elev al său. Numai grație faptului că Milstein-tatăl era foarte bine văzută și primită aprobarea ca Nathan și mama lui să poată pleca la St. Petersburg. În 1916, Nathan și-a început cursurile cu Auer, moment despre care a păstrat o vie amintire. Printre ceilalți elevi se număra și un anume Iosif Heifetz, socotit încă de pe atunci „prince al violoniștilor”. Când a fost chemat să cânte, Nathan a ales o piesă extrem de grea: Concerto de Ernest Auer, ca și studenții, părea supărat de atâta aroganță, dar Nathan stăpânea bucată, de parcă aceasta nu i-ar fi ridicat nici un fel de dificultăți. După câteva zile, un ziar pretindea a ști că tânărul violonist din Odessa ar fi executat bucată atât de bine, încât, de emoție, profesorul său ar fi leșinat. Milstein a comentat ulterior, cu umor: „Dacă cineva ar fi leșinat, apoi acela trebuia să fie Milstein”.

După 1917, familia Milstein a sărăcit. Nathan a fost nevoit să contribuie la întreținere, susținând, la Odessa, concerte publice, acompaniat la pian de sora sa.

După succesele reputeate cu acele prilejuri, s-a mutat la Kiev, unde a fost primit cu mare entuziasm. După unul dintre concerte susținute acolo, a venit în culise un bărbat zvelt și chipos, pentru a-i spune că de mult i-a plăcut interpretarea și l-a invitat la ceal, în casa lui. Era pianistul Vladimir Horowitz. Cei doi au executat împreună câteva sonate; între ei s-a născut o profundă prietenie. Au întreprins turnee comune în Rusia, unde Milstein a rămas până în 1925. Ulterior, când ambii artiști au dobândit, la Berlin, Paris și în alte orașe europene, un renume, au concertat adesea împreună. Li s-a raliat un al treilea tânăr rus, violoncelistul Gregor Piatigorski: trio-ul lor a devenit celebru în toată Europa.

În 1926, când Milstein a obținut aprobarea de emigrare din Uniunea Sovietică, a plecat mai întâi la Bruxelles, la Eugène Ysaye, unul dintre marii violoniști ai timpului. Deși acesta l-a spus că nu-l mai poate învăța nimic, Nathan a rămas luni de zile acolo, plecând apoi la Paris, unde a putut să-și facă debutul, care a fost descris

drept „senzațional”. Au urmat lungi turnee prin Europa.

Milstein aparține, ca și amicului său Horowitz, acelei generații de artiști ruși care și-au început cariera în mijlocul spaimei revoluției și al urmărilor ei. El nu credea însă că aceste evenimente au influențat în mod hotărâtor evoluția sa artistică. „Războaiele, revoluțiile și tragediile universale nu generează nici o artă, dar nici nu-i pun capăt, decât atunci când pun capăt existenței fizice a unui artist. Poate că ele conferă creațiilor artistice anumite nuanțe, dar acest lucru numai indirect. Cred însă că atât artistul creator, cât și cei numiți „interpreți” contribuie la actul creației”.

În numeroșii ani ai neîntreruptei sale perioade de glorie, Milstein a cântat sub bagheta reputaților dirijori: Toscanini, Koussevitzky, Stokowsky, Bruno Walter, Furtwängler, Klempner, Ormandy, Monteux, Radzinski, Muck — nu l-am pomenit pe toți. Critica se exprima pretutindeni numai la superlativ: „strălucit”, „magistral”. Puternica sa vibrație interioară provoca o profundă emoție în sufletul auditorilor. „Dl Milstein este fenomenal pe tărâmul tehnicii. Tehnica sa este nemeiapomenită. Te face să te întrebi: dacă totul e atât de simplu, de ce alții omit unele note și cântă pe alături?” — scria un entuziast critic muzical.

CALITATE ÎN LOC DE PUBLICITATE

Ce-l face pe cineva artist? În ultimă instanță, cel mai mult contează temperamentul, personalitatea și caracterul. Dăruirea substanțială, de aceasta depinde totul.

Ceea ce se numește „publicity” pe Milstein l-a interesat prea puțin. „Dvs. știți doar că oamenii ascultă bucurându-se de povești fascinante. Nu e nevoie tot timpul de acest război. Acesta nu face decât să abată atenția de la calitate și angajare... Nu-mi amintesc ca pentru un concert al lui Heifetz sau Kreisler să se fi făcut prea multă reclamă. Este mai bine să devii cunoscut numai și numai prin calitate”. Publicul îi aprecia modestia. Oriunde și oricând își făcea apariția pe scenă, concertele sale se bucurau de un auditoriu numeros, fiind considerate de melomani drept comori inestimabile, ca și, în zilele noastre, înregistrările sale cu interpretări ale operelor marilor compozitori.

• Nathan Milstein

La 21 decembrie 1992, cu câteva zile înainte de cea de-a 88-a aniversare a zilei de naștere, Nathan Milstein a încetat din viață, la Londra.

HILDE MARX
(după „Jüdische Rundschau”,
Basel)

Parisul îl cinstește pe OSSIP ZADKIN

Sculptura „Poetul” în Jardin de Luxembourg

Ossip Zadkin (1890—1967) face parte, împreună cu Marc Chagall, Chaim Soutine și Jacques Lipschitz, din acea grupare de tineri artiști evrei care, la începutul acestui secol, și-au părăsit locurile natale din Rusia și Lituania pentru a scăpa de pogromuri. La Paris și-au găsit, în cartierul artiștilor — Montmartre —, un nou sălaș, fiind socotiți acolo printre artiștii de frunte care expuneau în „Salon des Indépendants”.

Ossip Zadkin este originar, ca și Marc Chagall, din Vitebsk, unde s-a născut în 1890. Încă de la vârsta de cincisprezece ani, a plecat la Londra, pentru ca, fascinat de sculpturile grecești și orientale expuse în „British Museum”, să înceapă să se îndeleptenească și el cu sculptura. A frecventat o școală de artă și și-a consacrat timpul liber creații de sculpturi în lemn, care, imitând la început modele orientale, erau împodobite și cu multe ornamente originale.

După o scurtă vizită în Rusia, el a plecat, în octombrie 1909, la Paris. La renumita „Ecole des Beaux Arts”, care era, în întregime, sub influența lui Auguste Rodin, n-a rezistat nici șase luni. Comentariul său în legătură cu acest scurt popas în conservatoarea școală de arte se concentrează într-o singură frază: „Pentru a înțelege cum să sculptezi, în serie, părți de picior sau de umăr, nu am nevoie de un maestru”.

Încântat de primele succese reputeate la expunerea lucrărilor sale în „Salon des Indépendants” din 1911, îndărătnicul Zadkin hotărâște să se stabilească în Rue de Vaugirard. Aici el își conturează, în dialogul cu prietenii săi artiști, înclinații spre cubism (Lipschitz, Max Jacob și alții), stilul său propriu. Discuțiile cu Amedeo Modigliani, un alt reprezentant al „școlii evreiești pariziene”, îl întăresc în intenția sa de a păși în mod radical pe căi proprii. În următorii ani, Zadkin își desăvârșește tehnica creații directe a formei din piatră și lemn, până la perfecțiune. Doriința lui supremă constă în „a comunica cu materialul”. „Când crez dintr-o bucată de lemn o pasăre, fac acest lucru pentru că bucată de lemn mi-a cerut să devină pasăre”, consemnează în autobiografia sa. „Când în atelierul meu se aduce un nou trunchi de copac, îl las o bucată de vreme în încăperea, până ce, prin radiațiile sale, îmi comunică în ce vrea să se transforme. După trei, patru zile, pe care le petrec în apropierea acestui trunchi, simt în ce fel dorește să fie el transformat. De-abia atunci apuc dalta și ciocanul”.

De respectul pentru material se leagă și multilateralitatea stilistică a lui

Două scrisori inedite ale lui MAIORESCU

În cursul cercetărilor efectuate la Staats und Landesbibliothek din Viena, au fost descoperite două scrisori semnate de Titu Maiorescu, adresate scriitorului Karl Emil Franzos (1848—1904). Născut în Galiția răsăriteană, stăpânită atunci de Habsburgi, fiul unui medic evreu, Franzos își face studiile la Cernăuți și, apoi, la universitățile din Viena și Graz. Începând cu anul 1877, cea mai mare parte a vieții o petrece la Viena, ca ziarist și, mai ales, ca scriitor.

În această ultimă calitate, el devine renumit cu lucrările sale inspirate în principal din viața de mizerie a evreilor din provincia lui de baștină și din Cernăuți. În 1876, apare în limba germană cartea „Din Semi-Asia”, iar în anul următor — „Evreii din Barnow”.

Cărțile • lui amintite mai sus pătrund și în România în original, iar după 1900 sunt traduse sub titlul „Vrăjitoarea” (1908) și „Frumoasa din ghetou”.

Din cele două scrisori amintite reiese că Franzos cunoștea și urmarea evoluția literaturii române, făcând,

în 1877, o remarcă pozitivă asupra activității lui Titu Maiorescu. Acesta se adresează lui Karl Franzos, la 6/18 octombrie 1877, cerându-i concursul pentru ca străduințele literare românești să fie cunoscute în spațiul germanofon.

Din a doua scrisoare, datată 12/24 ianuarie 1878, reiese că Franzos a răspuns pozitiv, ceea ce îl determină pe Titu Maiorescu să-i trimită lucrările sale, în special pe acelea în care pleda pentru ortografia fonetică.

Titu Maiorescu vede în publicistul Karl Emil Franzos un sprijinitor în cunoașterea adevărului despre români în spațiul germanofon, deplângând ideile răspândite de unii, ca, de exemplu, istoricul Roessler.

Scrisorile amintite vădesc astfel o deschidere, în activitatea lui Titu Maiorescu, spre un factor al culturii ludaice, dovădind, încă o dată, că un adevărat om de cultură nu poate avea prejudecăți xenofobe.

EUGEN GLÜCK

• Sculptura lui Ossip Zadkin: „Poetul” în „Jardin de Luxembourg” — Paris.

• BIBLIOTECĂ

„Îi vom comemora” este titlul unei cărți dedicate evreilor din Marea Britanie, cazul în lupta împotriva nazismului în timpul celui de-al doilea război mondial, carte al cărei autor, Henry Morris, vicepreședintele comunității evreiești din Ajax, a oferit un exemplar reginei Angliei, pentru Biblioteca de la Palatul Buckingham.

Henry Morris a declarat că se cuvine ca sacrificiul a 3 000 de vieți evreiești să fie cinstit și prin existența unei cărți pe această temă, atât în Biblioteca Regală din Marea Britanie, cât și la „Imperial War Museum”, „Jews' College”, bibliotecile „Wiener” și „Mocatta” și Biblioteca „General Sir John Monash”, din Melbourne (Australia).

Henry Morris a inițiat, de asemenea, o serie de colocuții despre comunitatea evreiască din Marea Britanie în timpul celui de-a doua conflagrații mondiale, găzduite de Muzeul Vechii Evreiești și de Centrul „Sternberg”, ambele din Londra.

YOLINDE HAIK

În atenția cititorilor noștri

Ținând seama de nolle costuri ale materialelor și manoperei necesare apariției REVISTEI CULTURII MOZAIK, vă aducem la cunoștință că, începând cu numărul 756 — 1 aprilie 1993, revista noastră se difuzează cu prețul de lei 40 exemplarul.

În consecință, costul abonamentului pe anul 1993 este de lei 840, iar cel pentru semestrul II/1993 — de lei 480.

Față de această situație, vă vom expedia în continuare revista până la nivelul sumei pe care ați avansat-o pentru abonament.

Spre a vă putea trimite revista în continuare, prin abonament, pe restul lunilor, până la finele anului 1993, urmează să achitați diferența de lei 390.

ADMINISTRAȚIA R.C.M. (tel.: 614.96.90)

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Cântăreata
ADI ETZION —
o veritabilă
MARLENE

Cunoscuta cântăreață clasică Adi Etzion, care o personifică în show-ul ei „Ingerul albastru”, susținut numai de ea, pe Marlene Dietrich, a entuziasmat publicul cu acest rol, apropiindu-se, totodată, mai mult de propriile ei rădăcini.

Adi Etzion interpretează de ani de zile muzică modernă, contemporană. Dar, ca pretutindeni în lume, compozițiile pe care le interpreta pe scenă aveau o viață relativ scurtă, la fel ca și cele scrise special pentru ea. La aceasta se adaugă faptul că au fost cântate în fața unui auditoriu specific și foarte restrâns. „Era o muzică gustată cu dificultate”, consideră soprana, explicând prin aceasta și de ce a trecut deodată de la spectacolul clasic la cel de cabaret.

„Mie îmi plac contrastele și cine urmărește cariera mea știe că îmi place să-mi surprind publicul. După cincisprezece

ani, cât am cântat muzică de Schönberg, Webern și de numeroși compozitori israelieni, îmi îngădui să realizez și ceva care este absolut altfel.”

Dar recunoaște, totuși, că afinitatea ei pentru spectacolul de cabaret, ca și pentru cel de teatru, o poartă în suflet de mulți ani. După ce a studiat la Paris, a luat în Germania lecții de canto. S-a adresat unei profesoare cunoscute, cântând în fața acesteia muzică de Bach. Profesora a constatat că i se potrivește mai curând muzica de cabaret decât muzica clasică pură. Adi Etzion își amintește că a fost atunci foarte supărată. „Nu puteam aprecia această constatare ca pe un compliment. Profesora a observat însă, datorită arilor de Bach pe care le interpretasem, că vocea mea are mai multe registre și era adecvată pentru teatru.”

Marlene Dietrich n-a fascinat-o niciodată pe Adi Etzion. „Când au apărut filmele ei, mai eram copil. Îmi amintesc doar vag de un concert pe care l-a susținut în anii '60 la Paris, când vocea ei era în formă. Era o femeie minunată de frumoasă, care cânta, totuși, cântece plicticoase.”

Dar totul s-a schimbat când Dietrich a murit la 7 mai 1991 și aproape în toate zările din lume au apărut fotografiile ei, majoritatea acestora fiind din epoca ei de glorie. Numai puține ziare inseraseră o fotografie a ei la vârsta de 90 de ani. „Era o poză pe care a luat-o un fotograf deghizat în grădinar. Era poza penibilă a unei femei bătrâne. Deodată, am simțit o discrepanță între realitate și mit, între star și viața ei”, mărturisește Adi Etzion. Și atunci a început să citească despre viața și arta Marlenei Dietrich. Într-un mod straniu și aproape mistic, a început să se joasă o rețea magică a înțelegerii. „Cu cât citeam mai mult despre

Acum are și israelul un „Inger albastru”: Adi Etzion. Cântăreata repurtează, cu impresiunea ei show, succese formidabile.

Marlene, cu atât îmi aminteam mai mult de mama mea, care era cu vreo cinci ani mai tânără decât Dietrich, când s-a prăpădit”. Părinții lui Adi Etzion veniseră din Berlin, tânăra Adi fusese crescută în kibutzul Yagur, într-o manieră strict germană. După ani de zile, ca studentă, s-a reîntors în Germania, atrasă fiind de propriile ei rădăcini familiale și culturale.

Ochii ei strălucesc de emoție, când vorbește despre Marlene — legendarul star german — pe care-l reprezintă acum pe scenă. Că Dietrich avea și trăsături de caracter negative — ca nepotolita ei sete de câștig — o recunoaște și Adi Etzion. Dar avea și trăsături de caracter minunate. „Era foarte devotată. Nu numai față de propria ei fiică, ci și față de străinii. Avea o inimă foarte bună și era foarte omenoasă. Dar, înainte de toate, s-a opus naștilor și a avut curajul, ca femeie, să exprime idei neconvenționale.”

Adi Etzion știe că melodiile lui Dietrich, cu precădere cele alese de ea pentru propriul show, nu sunt capodopere. Ea spune zâmbind: „Este chiar mai puțin decât Kurt Weill. Sunt cântece din repertoriul german al lui Dietrich, compuse, în majoritatea lor, de Friedrich Holander”. Adi Etzion înfățișează în „Ingerul albastru” femeia sub chipul artistei. Aspecte pe care cele mai multe dintre biografiile le trec sub tăcere. „Îmi pot imagina senzația ei de exil în Germania, precum și curajul și vitejia ei”.

„Contribuția evreiască
la descoperirea Americii“..

...este denumirea unei expoziții deschise, în acest an, la Madrid, organizată de „Fundația Carol de Anvers” și centrată pe întrebarea, care se pune mereu, de secole, fără a i se fi putut da până acum un răspuns categoric: era oare Cristofor Columb de origine evreiască?

Teza potrivit căreia descoperitorul Americii provine dintr-o familie de evrei botezați cu forța, care-și practicau în continuare religia pe ascuns, este pusă adesea pe tapet. Actuala expoziție de la Madrid se referă — retrospectiv — la o inițiativă a unui proprietar israelian al unui șantier de construcții navale, pe nume Elie Schallit. De patru ani, el finanțează investigațiile pe tema Columb. S-a demonstrat că navigatorul, care era de origine modestă, poseda

cunoștințe uimitor de bogate despre istoria evreilor și, în plus, vorbea limba ebraică. Astfel, în scrisorile adresate fiului său, Diego, el însemna pe marginea din stânga literelor „beth” și „hey” — prescurtare pentru expresia „Baruch Hašem” („Lăudat fie Domnul”). Un alt indiciu: Columb desemna totdeauna primul și al doilea Templu din Ierusalim drept „casă”, cuvânt tradus textual, astfel, din ebraică.

Indiferent dacă descoperitorul Americii era de origine evreiască sau nu, în expedițiile sale, evreii au avut, în orice caz, contribuția lor. Expoziția îi menționează pe numeroșii curteni astronomi și cartografi evrei, fără ale căror cunoștințe descoperirea Americii nu ar fi fost posibilă.

TALIT, ÎNTR-O CULOARE NEDEFINITĂ, ADECVATĂ

UN RABIN ÎN OPERAȚIUNEA
„REDAREA SPERANȚEI“

Zile întregi a așteptat rabinul Newman, din Camp Pendleton — California de Sud, cu valizele gata împachetate; el nu știa dacă își va petrece zilele următoare acasă, împreună cu soția și cele două fetițe ale sale, sau în Somalia. Apoi a venit „ordinul de plecare”. Familia a rămas singură. Chiar dacă, la despărțire, s-a manifestat puțină tristețe, a dominat totuși convingerea fermă că soțul și tatăl îndeplinește o misiune umanitară importantă pentru țara sa și pentru niferitulul popor somalez.

Joel Newman face parte dintre acei americani care, în cadrul acțiunii O.N.U., au plecat să-i ajute pe înfomețați din Somalia. Bărbatul de 40 de ani a plecat pentru a se îngriji, din punct de vedere rabinic, de soldații de rit mozaic și a-i sprijini cu sfatul și ajutorul său într-o misiune care nu era ușoară. Lucrurile se prezentau, ce-i drept, altfel decât acum doi ani, la operațiunea „Furtună în deșert”, în Kuwait. De astă dată, era

vorba de o acțiune pur umanitară, în timpul căreia nu puteau fi excluse totuși atacuri armate — era vorba de o confruntare directă cu mizeria, cu lipsurile și cu moartea, de o grea încercare fizică.

Newman este rabin — și a fost trimis, din Camp Pendleton, în Somalia. Câți dintre soldații trimiși în respectiva țară africană erau de rit mozaic — Newman nu știa precis. Dar rabinul era convins că el îi va „dibui”, adăugând răspicat că reprezentanții religioși trebuie să stea alături de soldații de toate credințele.

Teamă de propria lui securitate în Somalia, cuadrangarul rabin nu a avut, deși nu poartă armă. Înainte de toate, pentru că, în gândul său, era puternic dominat de misiunea ce-l aștepta în Africa, de ajutorul umanitar. El a spus: „Noi mergem în Somalia pentru a îndeplini voia Domnului”.

Totuși, cel puțin soția sa, Janet, a luat unele măsuri de precauție. În bagaj i-a pus un talit, lucrat de mână, în culori nedefinite — un șal de rugăciune în obișnuita culoare albă ar fi fost periculos într-o țară zdrcinată de război civil. S-au trimis ca daruri în Somalia, pentru soldații evrei, talitim (șaluri de rugăciune) și kipot (de acoperit capul), tefilin, cărți de rugăciune, Biblii și produse culinare kașer. 200 de astfel de pachete cu alimente au ajuns în Somalia, suficiente pentru toți soldații care le doresc, indiferent dacă sunt evrei, musulmani, adventiști de ziua a șaptea, cum a declarat rabinul înainte de plecarea sa.

În războiul din Golf n-a existat, la început, mâncare kașer, amintea Newman, constatând că, „evident, s-a învățat ceva de acolo”.

GABRIELLE CHWALLEK

Cutia pentru vioară ca bagaj de mână

„CAMERATA WOMEN'S STRING ORCHESTRA” ÎN TURNEU LA BONN

În Israel circula anecdota despre sosirea unui avion la Tel-Aviv, cu olim din fosta Uniune Sovietică și din care au coborât femei și bărbați, al căror unic bagaj de mână era o cutie pentru vioară sau violoncel. Numai unul dintre ei nu purta nimic în mână — era pianistul.

Această poveste hazlie a relatat-o ambasadorul Israelului la Bonn, Benjamin Navon, unui grup de oaspeți, invitați în studioul Sălii

coarde, capabil de efecte minunate.

Concertul de debut de la Bonn, organizat de ambasada israeliană, în colaborare cu Consiliul Central al Evreilor din Germania, a scos în evidență și unele calități speciale de detaliu. Deosebit de pregnant s-a manifestat sonoritatea ansamblului, al cărui bun coordonator este dirijorul Serghei Hankaiev, într-o simfonie de Mendelssohn-Bartholdy, pentru instrumente de coarde, și o renunțată serenadă a lui Edward Elgar. La aceasta, s-a adăugat versiunea de remarcabilă autenticitate a unei piese a compozitorului israelian Ben Zion Orgind („First Watch for Strings”).

Un mare succes au reputat muzicienii în final, când au interpretat cu măiestrie și eleganță „Dansuri românești”, de Béla Bartok.

Beethoven din Bonn, pentru a audia concertul formației mai sus menționate, care era de fapt o premieră.

Un ansamblu format exclusiv din femei — ce-i drept, era și un bărbat, dirijorul —, în care s-au încadrat treisprezece interprete care fuseseră parte din diferite orchestre ale Comunității Statelor Independente, s-a bucurat în Israel de o „primire frățească”, cum a remarcat ambasadorul Benjamin Navon. Din noua lor patrie ele au efectuat turnee în lume, ajungând, între timp, până în America de Nord și America de Sud.

Cu orchestrele de oameră rusești, de altfel bine cunoscute în Vest, „Women's Camerata” are comun o ținută artistică deosebită, cadență, acuratețe, decizie, un sunet robust, al instrumentelor de

CĂRȚI ȘI OBIECTE RARE

La Tel-Aviv, s-a organizat o importantă expoziție de literatură religioasă, cuprinzând cărți, manuscrise, dar și opere de artă plastică.

Printre exponate au fost incluse două incunabule, dintre care unul ce a aparținut Rabinului Moșe din Coney's, „Sefer Mitzvot Gadol”, a fost tipărit la Soncino (Italia), în 1488. O altă piesă de valoare este o „Hagada” în manuscris, executată de scribul-artist Aaron ben Wolf Herlingen, în 1746, la Viena. Pe lângă pagina, minunată ilustrată, pe care este scris titlul, „Hagada” cuprinde 45 de decorațiuni mici și 13 mari. Miniaturi de același Herlingen, cunoscut în acea vreme pentru măiestria sa, împodobesc un „Seder Birkat HaMazon im Birhot HaNehenin”, lucrare executată la Viena, în 1740. O „Carte a Esteri”, în manuscris, scrisă și ilustrată de Moșe Pescarolo, din

Ferrara (Italia), la începutul secolului al XVII-lea, este împodobită cu vignete peisagistice, desene florale și alte ilustrații, 31 de miniaturi având ca temă narațiunea de Purim. Un Sul al Torei, originar din Yemen, datând din secolul al XV-lea, se include, de asemenea, printre manuscrisele de preț.

Dintre cărțile rare, prezente în expoziție, demne de menționat sunt „Derașot”, de Joshua Ibn Shuaib (Constantinopol, 1593), „Havatzelot Hașaron”, de Daniel (Constantinopol, 1593), „Toldot Yitzhak”, de Rabi Yitzhak Karo (Salonic, 1571—1572), „Gal șel Egozim”, de Egozi (Constantinopol, aprox. 1593—1595), „Maghid Meșarim”, de Rabi Yosef Karo (Lublin, 1640) și „Nișmat Hayyim”, de Menasseh ben Israel (Amsterdam, 1652).

Pe lângă „Hagada”, cu ilustrații de Herlingen, un alt subiect de Pesah

este înfățișat cu ajutorul imaginilor. Este vorba de ilustrații pentru „Had Gadia”, executate de artistul evreu El (Eliezer) Lissitzky (1890—1941), originar din Rusia, aparținând mișcării de avangardă. Ilustrațiile la „Had Gadia”, de Lissitzky, au fost publicate la Kiev, în 1919, într-o ediție cuprinzând 75 de exemplare. Puține exemplare s-au păstrat până astăzi.

Printre obiectele religioase de artă prezente în expoziție, notabile sunt cupe de Kiduș din argint, suporturi pentru lumânări de Șabat, farfuria de Pesah, lămpi de Hanuca etc.

Printre tablouri s-au remarcat lucrări semnate de Lesser Ury, Issachar Ber Ryback, Yaakov Agam, Yoseph Budko, Marc Chagall, Yehuda Epstein, Mane Katz, Isidor Kaufmann, Oskar Kokoschka, Hermann Struck, Ephraim M. Lilien, Else Meidner, Abel Pann, Jakob Steinhardt, Arthur Szyk.

Un antisemitism veșted și, totuși, încă... verde!

Cine ar mai fi crezut că, în sfârșit, treziți din coșmarul „epocii de aur”, vom asista atât de repede la resurecția vechilor și verzilor strigoi ai mișcării legionare, de astă dată chiar la adăpostul libertății și democrației, de parcă oamenii n-au învățat nimic din istorie?

S-a crezut, la început, că resurecția mișcării legionare e imposibilă, din cauza compromiterii ei totale, prin practicarea terorii și asasinatului și că e anacronică, sub raportul mișcării ideilor perimate. Și iată că, sub ochii noștri, cămașa verde, boțită și pătată de sânge, se reconstruiește prin mijloacele chimice ale cernelii. Potrivit unora, doar excesele perioadei terminale, de degenerare a mișcării, ar fi vinovate de stigmatizarea națională a extremismului de dreapta. Credem că — potrivit aceleiași logici — și extremismul de stânga ridică din nou capul, susținând că idealurile nobile ale comunismului ar fi fost compromise de elemente carieriste și dictatoriale sau paranoice. Și, în loc să îngropăm definitiv ideologiile falimentare, reanimăm cadavre, acum „cadavre vii”. Căci se mai găsec destui rezizori-păpușari care să înșele încă o dată buna credință a oamenilor și destui naivi-marionete care să cadă a doua oară în aceeași cursă, e drept... revopsită, dar, pentru mai multă transparență, chiar în aceeași culori. Să le mai dăm, adică, o șansă!!!?

Unii vor să reia „mișcarea” de acolo de unde a lăsat-o Horia Sima, alții, mai „puri”, vor să refacă tradiția căpitanului, a lui Codreanu. La rubrica „Din istoria legiunii”, sub titlul „Chestiunea violenței”, a apărut în „Baricada”, sub semnătura lui Constantin Dumitrescu-Zăpadă, un articol de justificare a violenței „legiunii”, o fază care, potrivit autorului, „a intervenit, din fericire, relativ târziu”. După ce i se recunoaște ascendența (Liga apărării național-cristine, întemeiată de A. C. Cuza, partid din care au făcut parte aproape toți fondatorii legiunii), se arată că violența politică n-ar fi emanat de la început ca expresie a unui program, ci mai degrabă ca „un reflex de autopărire”: „Nu încapă îndoielă că Mișcarea legionară a recurs la violență și a comis acte de teroare. A procedat astfel, însă, în convingerea că apăra interesele națiunii. Și, nu o dată, a curmat vieți din reflex de autopărire”. Dar nu tot astfel „se poate justifica” orice crimă, orice mișcare teroristă?

În apărarea lui Codreanu, cel „pur și rectiliniu”, se afirmă, în cuprinsul aceleiași articol, că „pe vremea căpitanului, moartea legionară era „o apoteoză eroică a dăruirii pentru credință și neam”, iar atentatul mai mult un gest simbolic decât un act politic”. Ei sigură, chipurile, integritatea Mișcării, prin eliminarea „trădătorilor” din propriile rânduri (cazurile Vernichescu și Stelescu) și afirmarea idealurilor naționale imprescriptibile prin eliminarea „trădătorilor” de la cârma țării (respectiv, I. G. Duca, în decembrie 1933 și Armand Călinescu, în septembrie 1939). Se susține, mai departe, că abia „după moartea lui Codreanu, pe măsură ce a crescut ascendența lui Horia Sima asupra Mișcării, violența s-a transformat într-o tehnică politică lipsită de orice transcendență”. De observat cu câtă pudoare se ascund crimele care nu mai pot fi înăfate pe pedestalul „inspirației mistice”. Huliganii îl torturează și-l asasinază pe Nicolae Iorga, un mare patriot și naționalist, dar nu pe placul lor, fără pic de... „transcendență”, fără a-l mai socoti pe cetățenii de altă naționalitate, care, probabil, nu mai contează. Se găsește însă repede o scuza: „lepădăturile stocurate în Mișcare”. Prin urmare, „tehnica politică lipsită de orice transcendență” și „înundarea legiunii de un val de elemente asociate au dus la asasinarea de pură vindictă și de resentiment josnic, la împușcarea evreilor din ianuarie 1941”. În fond, faptul că se vorbește aici foarte puțin despre evrei pune în lumină, cu vigoare, un lucru de care ar trebui să se țină seama și astăzi, și anume că evreii erau și sunt doar un pretext, miza fiind mult mai mare: acapararea puterii și lichidarea democrației, pe calea demagogiei, diversivității și violenței. În sfârșit, urmează și o ultimă recunoaștere, care spune iarăși foarte mult, fără a ușura cu nimic „păcatul originar”: „Cert rămâne, totuși, că Sima s-a prevalat de mitul codrenismului pentru a legitimă violența politică metodică, într-un stil pe care, în Europa, l-a practicat doar național-socialismul german”. Dar pârâșele tulburi ale extremismului vin acum din diferite direcții. „Gazeta de Vest” îi acuză de populism naționalist pe urmașii lui Ceaușescu, pe care încearcă să-l promoveze în continuare „stânga sovîină de extracție securistă”, în frunte cu de-alde Ilie Neacșu sau Vadim Tudor și pune „în gardă” pe unii reprezentanți ai Noii Generații, înclinăți spre o anumită tabără, etichetată ca „pseudo-naționalistă”. Gazeta amintită a reprodus, în mai 1992, fragmente din broșura lui Horia Sima „Îndreptar de viață pentru Români” (Madrid, 1991), care încearcă să repună Mișcarea legionară pe linia de plutire, scuturându-se de „elementele necorecte” care o compromit. Lucrurile sunt mai explicite într-un articol intitulat: „Contemporaneitatea spiritului legionar”, unde Valeriu C. Neșțian susține că doctrina legionară nu și-ar fi pierdut valabilitatea: „Codreanu, Ion Moța, Vasile Marin... vin dintr-un trecut. Dintr-un trecut care, însă, devine mereu azi și mâine. „Omul nou” — firește, legionar — „omul corect”, corect în întregul lui comportament. Nu e vorba de extremism decât în sensul că legionarul, așa cum s-a și văzut în întreaga istorie a Mișcării,

este extrem de corect, extrem de drept, extrem de altruist, extrem de credincios, extrem de cinstit și extrem de harnic”. Ne întrebăm cum rabdă hărtia atâtea ipocrizii?! Din propria noastră experiență putem demonstra că legionarii s-au dedat jafului și crimei organizate, au comis fapte fără de lege și fără de Dumnezeu. În aceste direcții nu le putem, într-adevăr, contesta hărniciile. Ne-a mai atras atenția și finalul articolului, unde se vorbește de „perenitatea spiritului legionar”, deoarece s-a probat mereu și mereu, cu sau fără structuri organizatorice, că nici „porțile iadului nu-l pot birui”! Nu întrezărim în această frază tot disprețul pentru democrație și pentru mecanismele ei? O mișcare extremistă, pregătită nu să fie doar în opoziție, ci să preia silnic puterea sau, la nevoie, să treacă în clandestinitate, rupând barierele legalității, când nu le poate folosi, otrăvind organismul social și cugetul românesc.

Decamdată au loc „regurări” și „cristalizări”, care nu pot scăpa observatorului atent. Temându-se o clipă, doar o clipă, de spectrul suprimării, extremizării, recurând la „o farsă”, au publicat, la sfârșitul anului 1991, un număr special de revistă intitulată „Garda de Fier”, în care se aflau concentrate toate șabloanele, clasice și mai noi, ale ideologiilor legionare. Pe o pagină trona Cornelie Zelea Codreanu, pe cealaltă Corneliu Vadim Tudor. Acesta din urmă, după o pauză impusă, de o lună, de vizita prezidențială în Israel, a revenit atunci în

coloanele revistei menționate, cu un articol intitulat: „Am revenit, ce dor mi-a fost de voi...”, unde, cu insolența ce-l caracterizează, anunță că, la prima tentativă de a fi suprimată revista (era vorba de „România Mare”, n.n.), cei ce o vor face „vor fi dați în judecată de câteva sute de mii de oameni”, că va urma „un proces răsător, cu avocați de renume ai exilului românesc, din S.U.A. și Germania” etc. etc. Poate puțin speriată, puterea l-a lăsat în plata Domnului pe arăgusul extremist să scrie ce pofteste, iar după alegeri, ca senator, a fost cel mai mediatizat parlamentar la TVR. Aceleiași număr al „Gărzii de Fier” reunea P.R.M. cu P.S.M. de asemenea manieră, încât să ne aducă aminte că, dacă, înainte de război, antisemitismul era, mai curând, de dreapta, iar după război mai curând de stânga, acum extremismii și-au dat mâna, iar antisemitismul e, acum, și la stânga și la dreapta.

Confuziei îi cade pradă cel mai ușor tineretul, care se îmbată repede cu vorbe mari. Dornic de „religie nouă”, se întoarce frumusețea vechii zei: „exaltarea ideii naționale” și „instăpânirea de-a-ntregul a adevărilor organice ale rasei”. Cam puțin! Țara are nevoie mai degrabă de oameni competenți și muncitori decât de utopiști și falși profesii! Ne referim la revista „Mișcarea”, purtătoare de cuvânt a Mișcării Pentru România, care a inițiat o rubrică de dezbateri sub titlul: „Mișcarea legionară”. Există la început un „Argument”. Se spune aici că M.P.R. ar fi fost „infierată” ca un partid „neolegionar”. Și se continuă astfel: „Pentru România, calificativul de «legionar» reprezenta, evident, o gravă acuzație, de parcă a fi legionar ar însemna cine știe ce lucru îngrozitor”. Credem că această frază cuprinde — într-un fel — și poziția revistei. Dar să nu ne pripim. Revista se consideră datoare față de opinia publică să limpezască relațiile dintre Mișcarea Pentru România și Mișcarea legionară (ambele, prin excelență, mișcări de tineret). Cineva s-ar putea întreba: ce legături avem noi, evreii, cu această poveste? Avem! Am fost victime predilecte ale Mișcării legionare! De aceea, ar fi de dorit ca M.P.R., tot ca o datorie față de opinia publică, să-și definească limpede și atitudinea față de antisemitism! Vom urmări cu interes toate limpezirile, cu condiția ca acestea să nu sporească confuzia (nu de alta, dar într-un singur articol din revista amintită am întâlnit trei inadvertențe

sau calomnii: urmărind profilarea sectelor în lume, George Roncea promenește de organizația „Bnei Brith”, dar trebuie să precizăm că aceasta este o organizație culturală și de binefacere evreiască, nicidecum o sectă; de asemenea, autorul trebuia să știe că Herzl nu a fost cel dintâi președinte al Statului Israel și tot el nu are nici un temel să afirme că revoluția bolșevică ar fi fost finanțată de capitalul evreiesc (sursa occidentală, eventual folosită sau invocată, nu garantează, automat, corectitudinea aserțiunilor. Extremiștii și farsorii nu cunosc graiul. Gazetarul trebuie să se informeze cu spirit de răspundere din surse independente și cu acriția omului de știință). Au urmat și alte „isprăvi” ale neofascismului, între care apariția publicației „Noua dreaptă” și chiar lansarea volumului „Istoria mișcării legionare”, despre care vom mai scrie.

Avem, din fericire, și o replică a democrației românești. Revista „Contrapunct”, nr. 26 publică, sub semnătura Ceciliei Tohăneanu, un articol sub titlul: „Poate fi justificat legionarismul?”. Ideea de bază a autorului: „Justificarea legionarismului prin invocarea idealului său «curat» nu rezistă unei analize critice, raționale”. Așa-zisa „noblețe a idealurilor” nu poate anula sau micșora responsabilitatea pentru cele petrecute. „Crima — continuă autoarea — nu se justifică în numele unui ideal... iar înșeșe bazele teoretice ale «Mișcării» au fost de natură antidemocratică și antiumanistă. Căpăceala încercată de varianta legionară reprezentată de Mișcarea Pentru România, condusă de Marian Munteanu, prin «posibilitatea integrării unei componente democratice» e neconvingătoare. Semnele unei evoluții negative: principiile de organizare internă ale M.P.R. lasă să se întrevadă o structură piramidală perfectă, deci nedemocratică”.

Pârâșele legionare, criptolegionare, neolegionare, pseudolegionare, unul mai verde ca altul, de la verde-praz și alte verdețuri, verde-coclit sau chiar roșcat (periculoasă combinație), pot crea un rău în care să se îneci toate speranțele noastre, dacă nu i se opun vigoarea democrației, încă de la izvoare. Spiritului legionar, izolaționist și etnocentric, noi îi opunem spiritul democrat, cu o largă deschidere europeană și universală, singurul spirit cu adevărat contemporan, adică în pas cu vremea!

TICU GOLDSTEIN

Baladă pentru Anne Franck

Suntem atâtea Anne Franck
Pe-această răvășită lume,
Deși adeseori purtăm
Un alt destin și un alt nume...

Știi, au trecut atâtea ani,
Dar toată viața-ți amintești...
Eu parcă simt și-acum, în somn,
Teroarea cizmelor nemțești.

Copil fără copilărie,
Cu moartea — singura păpușă,
Eu nici acum nu pot să dorm:
Aud bătăile în ușă!

Și câinii lupi urlând dement
Mușcând și aerul cu dinții
Parcă-i aud când mi-amintesc
Bunicii, fratele, părinții...

Și pentru crimele de-atunci,
Unii mă fac, alții regretă...
Dar, parcă nu știu cum să spun,
Istoria lumii se repetă!

I se repetă nebunia,
Se-auz șenile noi de tanc
Și lumea-și caută prin lume
Alte și alte Anne Franck.

Nevinovați copii ai sorții,
Cei ce suportă anii grei
Și care au cumplita „vină”
De a se fi născut evrei...

Și cine-ar fi putut să creadă
C-acest pământ atât de mic
Din tragedia de-altădată
Nici astăzi n-a-nvățat nimic?

Din nou se-aprind făclii de ură
La fel, la fel ca înainte,
Și ne dau foc la sinagogi
Și ne pun zvastici pe morminte,

Istoria nu mai e aceeași
Chiar dacă-n vis s-ar repeta
Are și Anne Franck o țară.
Suntem. Vom fi. Vom exista!

A. STORIN

Când n-au nici pâinea de pe masă,
Și când se luptă frați cu frați,
Când nu muncesc — și stau acasă,
Cu ce-s evreii vinovați?

Când dictatorii-au pus cătușă
Și libertății și ideii,
Când oamenii-au murit de frig,
Cu ce-au fost vinovați evreii?

Și-acum, când s-a schimbat Europa,
Când au căzut atimia zei,
Le-ar place mult democrația,
Dar dac-ar fi fără evrei!

Mai e o formă imbecilă
Ce nu se schimbă niciodată:
La greu, arăți spre Anne Franck,
Și Anne Franck „e vinovată”!

Pe ea o-njuri urlând, în ziare,
Pe ea și pe poporul ei,
Că nu mai poți trăi pe lume,
Că te împiedici de evrei...

...lertați-mă c-am revenit
Și că v-am întristat memoria;
Eu poate n-aș fi vrut să vin —
Dar m-a adus din nou Istoria...

M-a căutat în fostul lagăr,
Mi-a murmurat că-i pare rău,
Și mi-a spus: Anne, lumea are
Nevoie de Jurnalul tău...

Mi-a spus că lumea e nebulă,
Că sângele nu s-a uscat
Mi-a spus: arată-le Jurnalul,
Adu-le-aminte, c-au uitat...

În timpu-aceia greu, cumplit,
Cînd ni se pregătea măcelul,
Noi l-am avut pe Dumnezeu!
Acum avem și Israelul.

• ANNE FRANCK

DECESE

Cu nețărmită durere, Cica — soție, Dorin și Michi — copii, rudele și prietenii, anunță că la 3 mai 1993 s-a stins din viață MANEA DAN. Pentru bunătatea și noblețea sufletului său, nu-l vom uita niciodată!

Albrecht Baruh — fiu, împreună cu soția și copiii și Davidovici Penina — fiică, împreună cu soțul, reamintesc, cu aceeași nemărginită durere, împlinirea, la 27 Iulie 1993 (18 mai 1993), a 16 ani de la stingerea din viață a celui ce a fost ALBRECHT HAIM, învățător — Botoșani — Iași.

Albrecht Baruh — fiu, împreună cu soția și copiii și Davidovici Penina — fiică, împreună cu soțul, reamintesc, cu aceeași nemărginită durere, împlinirea, la 19 Iulie 1993 (8 Iulie 1993), a 7 ani de când ne-a părăsit pentru totdeauna ALBRECHT IDA — Botoșani — Iași.

Balan Tony — soție, Albrecht Ida — fiică, Dascălu Fany — soră, împreună cu familiile lor, precum și celelalte rude, cu durere amintesc prietenilor și cunoscuților împlinirea unui an, la 23 Iulie 1993 (14 mai 1993) de când a plecat dintre noi neuitatul și iubitul nostru STRUL BALAN din Iași (născut la Darabani).

Contacte la nivel înalt între Republica Moldova și Israel

Delegația Republicii Moldova, condusă de prim-ministrul Andrei Sangheli, a efectuat o vizită oficială în Israel, la sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai a.c. Înălți oaspeți au avut o întrevedere cu președintele Knessetului, domnul Shevah Weiss, cu ministrul afacerilor externe, domnul Shimon Peres și cu ministrul agriculturii, domnul Yacov Tsur.

Obiectul negocierilor cu șeful legislației israelian l-a constituit înviuarea colaborării dintre parlamentele celor două țări. Knessetul israelian susține pașii Republicii Moldova pe calea independenței și integrității statale, precum și eforturile întreprinse în vederea retragerii Armatei a 14-a.

Părțile și-au exprimat dorința sinceră de a dezvolta contactele dintre Parlamentul Republicii Moldova și Knessetul Israelului, pe multiple planuri.

În cadrul întrevederii avute la Ministerul Afacerilor Externe, domnul Andrei Sangheli l-a informat pe conducătorul diplomației israeliene despre situația social-politică și economică din Republica Moldova. A fost propusă elaborarea unui set de documente vizând schimbul comercial, protecția investițiilor, colaborarea juridică și în domeniul științei. Proiectele respective urmează să fie examinate de un grup de experți, la Chișinău.

Cu domnul Yacov Tsur au fost abordate probleme privind reforma agrară, realizarea

prevederilor Codului financiar în Republica Moldova și extinderea aplicării tehnologiei israeliene. S-a convenit asupra reciclării în Israel a specialiștilor moldoveni în diferite domeniile ale agriculturii.

Luni, 3 mai, dl Andrei Sangheli s-a întâlnit cu președintele Israelului, Chaim Herzog. În cadrul întrevederii au fost luate în dezbateri diverse aspecte ale relațiilor dintre cele două țări: Președintele Statului Israel a demonstrat un viu interes față de procesele ce au loc în viața politică și economică a Republicii Moldova.

În după-amiaza aceleiași zile, primul ministru al Republicii Moldova a fost primit de către premierul Israelului, Yitzhak Rabin. Șeful executivului a reafirmat hotărârea de a acorda Republicii Moldova un sprijin substanțial în domeniul important, ca: agricultura, medicina, energia și tehnologiile avansate. Cei doi prim-miniștri au semnat un Memorandum de colaborare între Republica Moldova și Israel.

Dr. VITALE TEODORU

O nouă carte despre pianista Clara Haskil

De curând, literatura muzicologică în limba română s-a îmbogățit cu o lucrare de mare importanță pentru noi: „Clara Haskil, o viață dăruită muzicii”, de dna Adriana Moscuna.

După lucrarea elvețianului Jérôme Spycyket, apărută în 1975 și premiată în 1976 de Academia Franceză, publicată în limba română în 1987 într-un tiraj de 15.000 de exemplare, lucrarea de față reprezintă contribuția capitală la cunoașterea celebrității artistice, originară din București, care a fost pianista Clara Haskil. În scrierea sa, Jérôme Spycyket mărturisește cum a ajuns să se ocupe de acest subiect, ascultând-o pe Clara într-un concert și apoi urmărind transmisia înregistrărilor ei în emisiunile posturilor de radio. Noua lucrare, care este autoare este vară primară a Clarei Haskil, o prezintă pe marea artistă în cercul prietenilor și familiei. Parcă ai asista la reuniuni și discuții în cadrul intim, cu prietenii remarcabile (dintre care nu lipsesc, între alții, poetul Ion Vinea și arhitectul Marcel Ianou).

Cartea Adrianei Moscuna, bazată pe vasta arhivă personală a autoarei, conține documente de mare valoare, începând cu scrisorile despre primele lecții de la Paris, continuând cu rândurile pe care profesorul Morpain, mobilizat la Bordeaux, le adresează elevului sale suferinde, internat la Berck sur Mer, în Pas-de-Calais. O scrisoare din vara anului 1939 dezvăluie strânsa prietenie dintre cei doi mari pianisti, născuți amândoi în București: Clara Haskil și Dinu Lipatti. „Clarinetta” (poreclă sornită de Dinu Lipatti) examinează sub toate aspectele condițiile în care trebuia să se dezvolte cariera internațională a colegului și bunului ei prieten Dinu Lipatti. Din toată corespondența din această perioadă se constată cum Clara Haskil urmărea, cu mult interes, prin transmisiile radio, evoluția colegului ei, aflat la București. Răzbat în scrisori și ecouri ale stării de război din Franța: de pildă, neînclucerea „străinilor” în programele de radio în scrisoarea din 17 noiembrie 1939, Clara Haskil menționează o informație precizând faptul că Emanuel Bondeville a tăiat-o de pe listă, „ca pe mulți alții de altfel”. Maladia lui Dinu Lipatti e menționată în scrisoarea din 10 aprilie 1940, scrisă de la Berna. Pe lângă corespondența cu Dinu Lipatti, sunt reproduse scrisori primite de pianistul Wilhelm Backhaus, de violoncelistul Pablo Casals (unele semnate cu diminutivul său catalan Pau), până la pianistul Alexis Weissenberg (originar din Bulgaria), de la conducerea Fundației internaționale „Mozarteum” din Salzburg, dirijorii Hermann Scherchen și Karl Schuricht, până la pianistul Alfred Cortot ș.a.

Figurează în această minunată lucrare omagiile pentru Clara Haskil rostite de oameni iluștri. Dintre ei se detașează marele Charlie Chaplin, care a rostit memorabilele cuvinte: „În cursul vieții mele, am întâlnit trei genii: unul a fost Clara Haskil, altul a fost profesorul Einstein, iar celălalt a fost Sir Winston Churchill”. În alte scrisori, dirijorul elvețian Pierre Colombo evocă, cu ocazia unor concerte în România, cum i-a cunoscut pe Dinu Lipatti și pe Clara Haskil.

Sunt reproduse în volum extrase de presă și cuvântări la înmormântarea Clarei Haskil în cimitirul Montparnasse din Paris. O stranie listă a anilor de deces se găsește în articolul lui Aloys Mosser, din ziarul „La Suisse” (8 decembrie 1960): Dinu Lipatti în 1950, George Enescu în 1955, Clara Haskil în 1960.

O semnificație deosebită o omagiiile marilor muzicieni străini care au cunoscut-o pe Clara Haskil sau care au colaborat cu ea: Karajan,

Klemperer, Fricys, Pierre Colombo, Pierre Fournier, Wilhelm Backhaus, Rafael Kubelik, Joseph Keilberth, Roberto Benzi, Wilhelm van Otterloo, Cristoph Eschenbach, Petre Munteanu, Arthur Grumiaux, Leopold Stokowsky.

Semnificativă este partea referitoare la „Extrase din cronică — presa română”, căci se reproduce cronică transmisă de la Viena pentru ziarul „Universul” din 3 aprilie 1905, despre „succesul extraordinar al unei mici pianiste române la Viena”. În continuare, sunt reproduse note ale oamenilor competenți: A.L. Ivela, Emil D. Fagure, C.C. Nottara, Em. Ciomac, Miron Grindea, Mihail Sebastian, Mihail Andricu. Reamintim faptul că A.L. Ivela publica notele sale în „Curierul Israelit”.

La extrasele din presa străină, primul text aparține profesorului evreu Anton Door, de la Conservatorul din Viena, credincios prieten și colaborator al lui Johannes Brahms. Aș atrage atenția că nepotul lui Anton Door, Bernhard Grogg, decedat în București, în 1980, la vârsta de 90 de ani și înhumat în Cimitirul din Șos. Giurgiului, își amintea de prezența lui Brahms în casa unchiului său. În carte sunt citați criticii de la Viena, Paris, din Elveția. Sunt conținute și cronici ale unor concerte George Enescu — Clara Haskil, Enescu în ipostaze de solist și dirijor. Toate aprecierile la adresa celor doi artiști români sunt superlative.

Din capitolul „Varia”, conținând fapte mai importante din viața Clarei Haskil și repertoriul ei, relevăm o notă din „Curierul Israelit” din 19 noiembrie 1922, în legătură cu prezența Clarei Haskil la Curtea Regală, unde, în copilarie, Dimitrie Dinicu o prezentase reginei Elisabeta — Carmen Sylva, iar mai târziu a prezentat-o George Enescu.

Se dă repertoriul Clarei Haskil, lista colaboratorilor, o discografie adusă la zi și o bibliografie.

Această lucrare de referință despre Clara Haskil este, în aceiași timp, un monument pe care autoarea, doamna Adriana Moscuna — cum am spus, vară primară a iluștrii pianiste — și-l ridică prin uriașa cantitate de muncă pe care a reclamat-o întâi alcătuirii colecției proprii și — acum, în urmă — cartea de față. Doamna Adriana Moscuna merită din plin omagiată pentru această lucrare.

De asemenea, merită mulțumirile noastre asociația „Clara Haskil” din Vevey — Elveția, care a subvenționat apariția cărții.

ALFRED SPIEGLER

„Recurs pentru Antonescu“?

Domnule Adrian Păunescu,

În ziarul dvs. din 23 aprilie a.c., am citit articolul dvs. „Recurs pentru Antonescu”, care m-a răcolit și mi-a amintit de tinerețea mea nenorocită și amărită. Să știți că tot ce vă scriu acum e purul adevăr!

Sunt născută la Iași și am trăit la Iași până în anul 1945, am locuit pe strada Trancu, într-un cartier numai de creștini — dacă eram 5—6 familii de evrei. Ne împăcam foarte bine cu creștinii, stăteam — cu sora, fratele și un nepoțel de 3 ani — într-o cameră de 10 metri pătrați, de unde am fost dați afară de ciurma legionară, pe motiv că ocupăm spațiu prea mare. O vecină creștină ne-a cedat o cameră și nu avea decât două camere. A doua vecină era legionară, iar bărbatul ei a lucrat la C.F.R. — purta cămașă verde, dar era un om de suflet — un om minunat.

La C.F.R. erai obligat să porți cămașă verde, dar dânsul a fost un ilegalist antifascist fără ca noi să știm și, bineînțeles, nici nevasta lui. Venea la noi fără ca nevasta lui să știe și ne povestea tot ce se întâmpla în oraș și în țară.

Când, la 23 iunie 1941, a început pogromul la Iași, care ne-a luat pe neașteptate — durând 4 zile —, vecinul nostru, Petrică — așa îl chema — ne-a spus să nu ieșim din casă, căci pe străzi și în case sunt omorâți evreii.

În ziua de 28 iunie, a trecut o căruță în care se căra gunoi, cu trei soldați români care au întrebat, chiar la poarta noastră: „Unde stau jidani?”. Vecinul nostru, stând la gard, a răspuns: „Aici nu sunt jidani!”. O vecină de vis-à-vis a spus: „Aici nu stau jidani, dar mergeți mai sus, că stă Morizu”, care — chipurile — puneă apă în lapte; și Morizu a fost împușcat împreună cu familia.

Tot vis-à-vis de noi, a stat o familie compusă din patru persoane — aveau doi băieți. Au intrat doi soldați și i-au pus la zid ca să-i împuște. Tocmai atunci trecea un ofițer german și s-a oprit să vadă ce s-a întâmplat. Femeia evreică — cunoscând limba germană — a cerut ajutor în genunchii ofițerului german, care a spus să ne omoare pe noi, dar să lase băieții să trăiască. Ofițerul german i-a dat afară pe soldații români și a salvat viața tuturor celor patru. Au mai fost și germani cumsecade.

Noi stăteam cu geamul și cu ușa deschise — ca să nu dăm de bănuț că suntem evrei și să mai băgăm în belea și pe vecina care ne-a dat ajutor și hrană — și astfel am văzut și am auzit totul.

Nu trebuie să vă descriu în ce situație am fost!

Cumnatul meu — Solomon Abramovici — a fost omorât și dus într-o căruță de gunoi. Duminică, după ce s-a terminat pogromul, sora mea și-a căutat bărbatul, răscolind toți morții. A murit de șocul ce l-a făcut și a lăsat un copil de doi ani. Pe străzile lașului au fost mulți morți și sângele a curs șiroaie. Tot în acea duminică, am plecat de acasă la fratele meu mai mare, care stătea pe strada Muzelor. Am mers pe jos, legată la cap ca o babă — să nu mă recunoască cineva —, ca să văd dacă trăiește! Fusese luat la cheștură, dar a fost trimis acasă ca să trimită și pe alții să fie înșcriși.

Să vă spun cum au procedat. Te opreau! Te legătau! Dacă vedeau că ești evreu, te rugau foarte frumos să-i înșoțești până la cheștură. Acolo, îi puneau câte doi în rând, la două persoane le dădeu drumul acasă, și alte două persoane opreau. Celor cărora le dădeu drumul acasă le spuneau să trimită și pe alții — „de nu, vă omor!” Pe cei care au rămas l-au băgat în trenul morții și i-au trimis în necunoscut — înghesușiți ca sardelele, într-o lună de mari călduri, fără hrană și fără apă. Își beau unul de la altul urina. La fiecare stație unde trenul se oprea ca să dea jos morții, stăteau soldați care mâncau și beau, ca să le facă și mai rău acestor nenorociți din vagoane.

Cine a pus să se facă pogromul din Iași — nu mareșalul Antonescu? Cine domnea în țară? Nu Antonescu?

I-a dat jos pe legionari ca să nu fie ei dat jos! Legionarii care ne-au mâncat și ei zilele!

M-a înșos în tot felul poliția: m-a arestat căunându-mă de păduchi, m-a arestat ca târfa — pănându-mă la un control de medici — și a constatat că nu-i adevărat. Aveam aproape 20 de ani!

Și acum veniți dumneavoastră și-l ridicăți pe Antonescu ca pe un erou al țării! Protes-

tez!!!! Și-I condamnați pe președintele României că-l condamnă pe Antonescu. Rabinul Rosen a fost închis în lagărul din Târgu-Jiu, pentru că a fost evreu și el.

Nu sunt religioasă — dar să fim cinstiți și să recunoașteți că rabinul Rosen a adus multe milioane de dolari în țară pe timpul lui Ceaușescu și chiar acum — după 1989 — evreii care au plecat din România au trimis milioane de dolari. De ce? Pentru că ei iubesc România — țara unde au suferit începând cu cuștișii, care veneau în cartierele evreiești și ne băteau.

Copilă fiind, am locuit în strada Socola — părinții mei au murit în anul 1935, în același an amândoi —, iar noi am rămas patru copii necăsuțoriți din șase copii.

De ce vă scriu astea? Pentru că mi-ați răcolit toată copilăria și tinerețea mea cu „Eroul de Antonescu” fără să fi suferit ceva de pe urma lui — pentru că nici nu ați fost născut pe atunci.

Pogromul din București l-au făcut legionarii, dar la Iași ne-au omorât soldații români puși de Antonescu.

Jur pe tot ce mi-e mai sfânt — chiar pe mormântul părinților mei — că nu vă mint!

Domnule Păunescu, vă stimez ca om, ca poet — vă citesc cu multă plăcere poeziile și articolele dumneavoastră —, dar acest articol m-a răcolit și m-a așezat în fața hârtiei să vă scriu.

Cum se poate? Dacă tatăl dumneavoastră a stat 15 ani în închisorile comuniste, cum de ați devenit membru de partid și deputat în Marea Adunare Națională? Și poet al lui Nicolae și Elena Ceaușescu? Îi condamnați pe președintele țării — Iliescu — că nu s-a dus la înmormântarea lui Ceaușescu, dar dumneavoastră ați fost — care i-ați fost și poezii? De ce?

Dacă credeți că scrișoarea e cam dură — iertați-mă! Dar e scrisă din inimă — care mi-e cam bolnavă!

Dar nu mai luați apărarea lui Antonescu — care i-a primit cu brațele deschise pe fasciștii germani, cei care ne-au furat petrolul, grăul și toate bunătățile din frumosa noastră țară.

Plecați la Iași și să vă duceți la cimitirul din strada Păcurari și o să vedeți pietrele ridicate în memoria martirilor — ei nu au avut parte de locuri de veci, au fost înmormântați în gropi comune, la toate stațiile unde trenurile s-au oprit, sau la Iași, în groapa comună — chiar și de vii.

Am scris destul — mai e mult de scris —, aș putea să fac un roman, dacă m-aș pricepe. Închei și cer scuze dacă v-am obosit — dar totul e adevărat.

Nu-l condamnați pe domnul Iliescu — președintele nostru — și nici pe rabinul Rosen — că au spus și dânsii adevărul! Domnul președinte a activat mulți ani în Iași și probabil a vorbit cu mulți oameni și a aflat adevărul.

Nu vă luați după zierale de atunci — care au scris pe timpul fasciștilor —, Antonescu a schimbat placa atunci când a văzut că pierde războiul.

Nu vreți să credeți că au fost omorâți evreii în anul 1941! Nu știți că la abatorul din Iași au fost omorâți și atârnați mii de evrei. Dacă nu mă credeți plecați la Iași și vorbiți cu foștii directori sau cu muncitorii care au lucrat în anii de atunci.

Iubesc mult armata română — aceasta de acum. Avem și prietenii ofițeri superiori care ne vizitează și-i vizitam. Dar armata care a tras în noi a fost a lui Antonescu și armata execută tot ce spunea șeful.

Știu că sunteți un om întreprinzător, inteligent și țin mult la dvs.

Sunteți mult mai tânăr decât mine! Plecați la Iași și o să vă convingeți — dar vorbiți cu oamenii.

Vă rog să publicați tot ce am scris, pentru că e purul adevăr.

Cu multă stimă,

PAULA AVRAM
București 26 aprilie 1993

Notă:

Doamna Paula Avram ne-a trimis articolul de mai sus cu rugămintea de a-l publica întrucât articolul trimis dlui Adrian Păunescu nu a fost publicat.

„EVREII SUNT VIAȚA ÎN MERS“

Era firesc ca acest Gorki al românilor, cum a fost numit scriitorul Panait Istrati, acest „poet pe aripi de vânt“, să se simtă frate cu toți Menahem Mendell, cu toți acești amari-veșeli Luftmenschen, să devină apărătorul tuturor acestor hoimari în căutarea „lozului cel mare“, evreii Diasporei de la începutul secolului al XX-lea.

Prin glasul său din „Familia Perlmutter“, din „Trecut și viitor“, „Neranțula“ ori „Ciulinii Bărăganului“, și-au roșit dreptul la o viață liberă și demnă, fără prigoniri, toți acești ostracizați, acești paria, pentru care viața era permanent o dramatică luptă pentru existență, mai aprigă, mai neîndurătoare decât pentru ceilalți. Impactul lui Panait Istrati cu problema evrească e laitmotiv în viața și opera sa. Istrati se efiă, mai bine zis, se implică în această problemă ca și cum ar fi a lui proprie, înțelegând că ea va dispărea numai când va înceta să fie una a persecutaților și va deveni o cauză a tuturor oamenilor de omenie, de pretutindeni. Estetica lui, prezentată succint, dar în linii sigure de Josué Jéhoude, coautor al „Familiei Perlmutter“, s-a născut din mușcătoarea ironie la adresa acelor scriitori care pretind că se ocupă de „frumos și adevăr“, dar, în realitate, nu sunt decât egoiști, indiferenți față de suferințele umanității. „Fiecare din noi respectăm personalitatea celuilalt“, notează Jéhoude, definind principiul fundamental, de stringentă actualitate, al coexistenței pașnice a națiunilor. Dacă facem o paranteză, coborându-ne în fântâna istoriei naționale, observăm că acest respect reciproc a făcut, de pildă, din Alexandru Macedon un nume demn de stimă și a înlesnit mai buna cunoaștere și interferență între iudaism și elenism.

„Eu scrâșnesc din dinți, își afirmă Istrati cred-o-l său de om și de artist, cu scrâșnetul mult prigonitului popor evreu (...) În țară ori în afară din țară, eu am trăit cu acest popor, căruia omenirea îi datorează o parte din progresul ei, eu l-am cunoscut mila și am avut deseori prilejul să-l apreciez bunătațea (...) Nu dau întâietate suferinței unui neam în dauna altuia. N-am nici o preferință în materie de durere. Când văd că un om cade pe stradă, eu nu-l întreb căru Dumnezeu se închină, ci îl săr în ajutor (...) Fiindcă am ascultat pe oameni tânguindu-se cu același fel de lacrimi în ochi, eu voi adresa cuvântul meu de luptă și emoția artistică tuturor necunoscuților (...), mulțimilor anonime, care ascund în sânul lor dureri știute doar de ele și eroi nebănuți de nimeni. Iată ce am să scriu. Iată pentru cine scriu.“

Ca într-un alt „Azil de noapte“, Istrati aduce în prim-planul conștiinței umanității (mai exact, o scutură să se trezească) chipul real, fără exotism și fără prejudecăți al truditului evreu, indiferent dacă-i știe numele sau nu. Istoriile sale sunt trăite, scrijelite în piele până la sânge. Tinichigul Simon Hervan, întâlnit într-una din peregrinările sale în Orient, nu-l întreabă „ce mai faci?“, îl întreabă „ce te doare?“, nu face conversație, ci — legat al spiritului ospitalității avrahamic — îl aduce la masa sa și-i oferă posibilitatea de a-și găsi de lucru. „Ziaristului Iacob Rosenthal, director la „Adevărul literar“, nu l-a fost rușine, notează Istrati, să-și păstreze neschimbat numele. E o forță, un temperament (...) un creier care va rămâne neobosit până în ziua când o altă lătură mișealească-„patriotică“ îl va împrăști pe masa de scris, ori pe pavajul unei străzi

râu luminat noaptea. El nu mi-a cerut să-l îndatorez și nu s-a oferit să mă îndatoreze. Îndatoratul care se curbează sub povara recunoștinței îi repugnă atât lui cât și mie“.

Anii de formare a personalității, anii decisivi, au fost marcați de strada evrească din Brăila adolescenței scriitorului. Casele, viața străzii nu sunt numai un decor, o găselniță balzaciană generatoare de atmosferă românească. Sunt — pentru orice preambul la capitolul-tinerete — un veritabil personaj-mentor. O fetiță evreică cărând apă de la pompa mahalalei, fără familie și fără alt nume decât cel de „sacagioaica“, devine protagonistă romanului „Neranțula“. Panait Istrati va vedea toată viața chipul multiplicat al micii sacagioaice, care suferă împreună cu toți cei copleșiți de povara vieții, și nu caricatura evreului — amestec de superstiție și prejudecăți — prin care antisemitismul a încercat să-l izoleze, să-l ostracizeze din mijlocul populației autohtone. Nu întâmplător, tânărul băut de jandarmi, fiindcă le recitase țărănilor „Noi vrem pământ“ de Coșbuc, personaj episodice din „Ciulinii Bărăganului“, este evreu. Nu întâmplător scriitorul Josué Jéhoude este mesagerul care-l ajută să-și împlinească destinul (datorită lui, Panait Istrati l-a cunoscut pe Romain Rolland și și-a conturat destinul artistic). Istrati se apropie de poporul evreu nu atât pe cale livrescă, deși „Moș Anghel“, variantă în versiune proprie a „Cărții lui Iov“, trădează cunoștințele biblice ale autodidactului, cât pe cea vie, directă; orală și vizuală. Prezența marinarului Sotir, alter ego al autorului, în casa bătrânilor Perlmutter (v. romanul cu același titlu) nu are nimic contrafăcut. Hanele, mezina lor, vorbește cu tot firescul despre „Șabes“ și „Iom Kipur“. Ceea ce Nicolae Manolescu numește temă camusiană la Istrati, respectiv disponibilitatea sa intelectuală pentru existențialism, își are rădăcinile în receptivitatea scriitorului față de acești filozofi comportamentști, de la micuța Hanele sau croitorul Avrum până la Reb Zalman.

Rugăciunea de vineri seară a Rificăi, în fața lumânărilor aprinse, drama părinților cu „papirene kinder“, mitul rățacitorului Ahașver, purtând în spate bocceaua cu necazuri, un fragment dintr-un cântec popular evreiesc, spiritualitatea sărbătorilor iudaice, remarcată de Istrati — toate converg spre prietenia sinceră a unui cunoscător al vieții de cu zi a evreilor. Antisemitismul e asimilat cu huliganismul. „Este trist... Trist pentru specia umană“, notează autorul.

Este semnificativă la acest militant pentru libertatea popoarelor oprimate, care a fost, și rămâne, prin scrierile sale, Panait Istrati — definiția prin care încearcă să sintetizeze suma observațiilor sale despre evrei: „Evreii sunt viața în mers“, exclamă undeva, în paginile acestei cărți, întinud — fiindcă regăsea în el însuși același imbold de a se dăru cu patimă vieții — nescesat neastâmpăr al cunoașterii, generator de progres, caracteristică esențială și cheie a supraviețuirii prin milenii a poporului evreu.

E. SUHOR

O LUME APUSĂ RENAȘTE

În modelele din lemn natural ale lui Aaron Bilu continuă să trăiască ștet-ul est-european

Aaron Bilu este un meseriaș cu o memorie fenomenală. A-i vizita în mica sa locuință cu un etaj din Pardes Hanna seamănă cu permișunea de a păși în peștera lui Aladin. Prima surpriză: amabilul bărbat cu părul alb, în vârstă de 86 de ani. În pofida acestei vârste înaintate, își mai salută oaspeții cu o puternică strângere de mână și cu o scânteie de bucurie în ochi. În cele trei încăperi ale locuinței sale, în afară de cele strict necesare traiului, spațiul este ocupat în întregime cu modele de sinagogi și vapoare executate din lemn.

„M-am născut în apropiere de Lublin, în Polonia — poveștește Aaron. Casa în care am venit pe lume aparține bunicului meu. O parte a clădirii era folosită ca prăvălie în care bunicul vindea stofe. Îmi amintesc limpede, de parcă ar fi fost chiar ieri, rafturile înțesate de mărfuri“.

MĂINI TALENTATE, ÎNDEMÂNATICE

În anul 1925, Aaron a hotărât să emigreze în Palestina de atunci. Frică de șomaj nu-i era deosebită avea mâini îndemănate pentru meserie. Cu un an înainte, un grup de tineri polonezi plecaseră spre Palestina. Acest eveniment a fost denumit ulterior „A patra Alia“.

„Am sosit la Haifa, oraș care se deosebea esențial de cel de azi, își amintește bătrânul. Am început să lucrez aici la mici antreprenori. Mă ocupam îndeosebi cu lucrări în lemn“. În următorii cincisprezece ani, a peregrinat prin Palestina, până ce, în 1941, a devenit funcționar în armata britanică. „În 1948, am trecut la întreprinderea de construcții „Solel Bone“. Atunci a început să se cristalizeze interesul meu

numai amintiri foarte vii despre fațadă și mobilier. Mi-au trebuit aproape trei ani pentru confecționarea ei“. Rezultatul a fost o operă de artă în miniatură, cu toate detaliile casei bunicului și aranjamentul din interior.

Pe acea vreme, pe Aaron îl fascinau nu numai construcția de case, ci și crearea modelelor de vapoare. Era destul să vadă un tablou sau desen reprezentând o veche ambarcațiune cu vele, pentru a elabora imediat respectivul model. Una din primele sale reproduceri remarcabile a fost vasul amiral „Santa Maria“, al lui Cristofor Columb. În 1951,

a început să reproducă în miniatură sinagogile din lemn care, pe la începutul acestui secol, se găseau în toată Polonia. Sinagoga „Smikow“ a fost primul său model. „Am reușit să-mi

• Aaron Bilu în atelierul său

pentru construirea de modele din lemn. Am început confecționarea unor obiecte mici, ca ulcioare și linguri împodobite. Problema era că în cursul zilei trebuia să muncesc, și, de aceea, aveam timp seara pentru hobby-ul meu“.

Curând după crearea Statului Israel, Aaron a început să reconstituie imaginea caselor din Polonia copilăriei sale, în modele din lemn. Prima clădire pe care a realizat-o a fost casa bunicului său. „Nu aveam planul construcției, ci

fac rost de o carte poloneză, apărută sub supraveghere rusească — relatează el. Guvernul țarist trimisese atunci artiști și fotografi în țară pentru a găsi sinagogi din lemn.“

TOTUL — LUCRU MANUAL

„Ei au alcătuit planuri și schițe după clădirile vechi atunci de sute de ani. Dar, în timpul celui de-al doilea război mondial, aceste sinagogi au fost distruse de naziști“.

Și azi Aaron Bilu lucrează la reproducerea sale. Actualmente prinde formă sinagoga din Pohrebyszcze. Materialul utilizat de el nu e costisitor; resturi de lemn din depozite. Totul este construit prin muncă manuală și unelte mecanice. În atelier nu se găsesc aparate electrice.

În micul său cămin, Aaron Bilu a păstrat aproape toate modelele din lemn pe care le-a creat de-a lungul vieții. Ele îl înconjoară ca o familie. Dar tot atât de bine construcțiile sale miniaturale ar putea fi expuse într-un muzeu, pentru a servi ca material de studiu unor generații care nu au cunoscut niciodată atmosfera unei așezări evreiești din Polonia.

EDGAR ASHER

Din comunitățile noastre

GALAȚI

Ziua de Lag Baomer (18 Iar 5753) s-a sărbătorit, la Galați, prin evocarea semnificației acestei sărbători de către președintele comunității, dl. ing. Alfred Faust, în cadrul rugăciunilor de șaharit la Templul Meseriașilor, în fața enoriașilor și, ulterior, la o întâlnire cu tinerii evreii din localitate, cărora președintele comunității le-a vorbit despre semnificația istorică, religioasă și legendară a acestei zile, cu referiri și la articolele publicate de către Eminența Sa dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen în „Revista Culturală Mozaic“.

Dl. ing. A. Faust a citit apoi câteva scurte povestiri de N. Zelevinsky despre Lag Baomer și a fost ascultată, în încheiere, o casetă înregistrată cu muzică israeliană.

MUZEU PENTRU TOLERANȚĂ

deschis la Centrul Simon Wiesenthal din Los Angeles

Noul „Beit Hashoa Museum pentru toleranță“, deschis în cadrul Centrului Simon Wiesenthal din Los Angeles, a fost construit cu suma de 50 de milioane de dolari, în scopul de a prileji vizitatorilor să se confrunte cu bigotismul și rasismul și de a-l ajuta să înțeleagă modul în care a fost săvârșit Holocaustul, atât în contextul istoric, cât și în cel contemporan. Vestitul „vânător de naziști“ Simon Wiesenthal, alături de Federico Major Zaragoza, directorul general al UNESCO și de alte persoane oficiale, au participat la ceremonia de inaugurare.

Muzeul experimental, unic în genul lui, noua instituție utilizează cea mai modernă tehnologie expozițională, precum: stații de computere, displayere, grafice, filme, casete video etc., ilustrând cu precădere două teme: istoria rasismului și a prejudecăților de natură etnică, privită prin prismă americană și istoria celui mai copleșitor și tragic exemplu de inumanitate — Holocaustul nazist.

Muzeul se compune dintr-o expoziție permanentă și un centru de studii multimedia, cu peste 30 de stații de lucru individuale, unde vizitatorii au acces la cele mai cuprinzătoare date istorice și informații asupra Holocaustului, a celui de-al doilea război mondial și a antisemitismului, precum și la arhiva Centrului Wiesenthal.

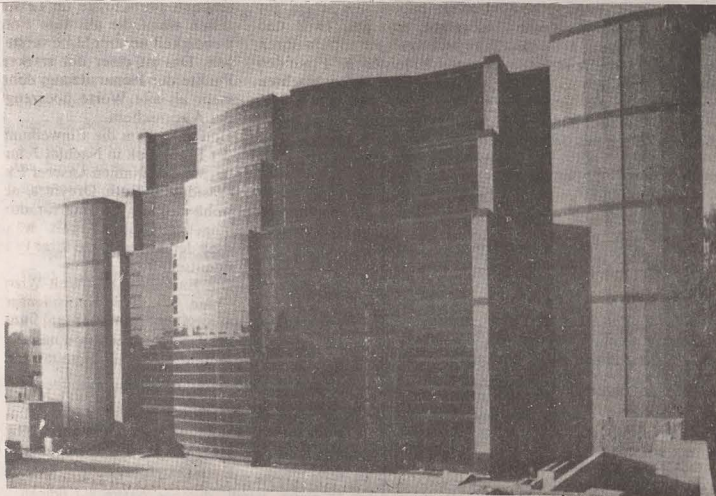
Un „turn al măturilor“ se înalță de la corpul principal al clădirii până-n vârful cupolei și este acoperit cu 2 480 de fotografii ale unor victime ale lagărului de exterminare Auschwitz. Turnul simbolizează sancționarea vieții și statornicia spiritului omenesc.

Noul muzeu cuprinde și o expoziție pe tema conflictelor rasiale din Los Angeles, precum și

o hartă a Statelor Unite, cu amplasamentele a peste 250 de grupări rasiale, întocmită după cele mai recente date, de cercetătorii de la Centrul Wiesenthal.

„Memorial Plaza“ cinstește memoria victimelor Holocaustului. Un teatru și un auditorium servesc la prezentări de filme, conferințe și seminarii.

În incinta muzeului, două magazine vând cărți, material documentar și alte obiecte referitoare la temele abordate de muzeu.

• Noul „Beit Hashoa Museum“, din Centrul Wiesenthal — Los Angeles

CU ENERGIA SOLARĂ — împotriva dependenței de petrol

INSTITUTUL WEIZMANN CERCETEAZĂ DE MULT TEHNICA SOLARĂ

Israelul face parte dintre puținele state din Orientul Apropiat care nu posedă bogății ale subteranului. Țara trebuie deci să recurgă la celelalte două resurse de care dispune din belșug: energia solară și inteligența umană.

„Încă imediat după cucerirea independenței statului”, spune profesorul Israel Dostrowsky, de la Departamentul de Cercetare a Izotopilor din cadrul Institutului Weizmann din Rehovot, „s-a recunoscut că energia solară poate și trebuie folosită în mod riguros”. Dostrowsky, care lucrează de 45 de ani în Institutul Weizmann, este expert în probleme de energie solară. „Majoritatea surselor noastre convenționale de energie vor fi epuizate cândva”, afirmă Dostrowsky. „De aceea, căutarea unor alternative la energia generată de fosile (cărbuni, petrol) este, pretutindeni în lume, pe locul întâi al actualității. Se adaugă avantajele privind protejarea mediului înconjurător”.

În ceea ce privește tema energiei solare, Israelul se poate prela de o îndelungată tradiție. Încă în urmă cu mai bine de patruzeci de ani, Henry Tabor a elaborat un sistem necostisitor pentru folosirea energiei solare la încălzirea apei în gospodărie. Cine examinează cu mai multă atenție orașele și așezările israeliene poate descoperi, practic, în zilele noastre, pe acoperișul fiecărei case din Israel, un colector solar. Ceea ce se întâmplă la scară mică în gospodărie va fi extins la scară mare și pe o bază științifică, de Institutul Weizmann, în virtutea unei noi politici energetice.

Problema fundamentală o constituie concentrarea energiei solare. Institutul Weizmann a instalat în acest scop 64 de așa-numite heliostat, niște oglinzi uriașe, cu un diametru de 56 m fiecare. De la aceste oglinzi, energia solară este transmisă către un turn solar și convertită în energie electrică.

• Captarea fiecărei raze solare. Instalații de heliostat la Rehovot

Până la 3 000 de kilowați-oră se pot obține din razele solare colectate acolo. Instalații similare există numai în Spania și S.U.A. Concomitent, se fac, la Institutul Weizmann, cercetări mai ample. Profesorul Amnon Yozev studiază posibilitatea de a transforma direct razele solare în raze laser. Raze laser — generate de energia solară — cu o putere de un kilowatt au fost deja încercate cu succes. Cercetarea, care este în curs, ar putea oferi cheia pentru experimente în chimia solară.

Michael Epstein, termochimist la institut, lucrează acum în două domenii de cercetare. În unul este vorba de a încălzi aerul cu ajutorul energiei solare. Aerul încălzit poate servi drept forță motrice pentru o turbină, care să producă apoi curent electric. Acest sistem funcționează, în principiu, la fel ca o propulsie cu reacție, numai că aici aerul încălzit înlocuiește arderea.

O problemă cu care Epstein mai are de luptat acum este că durata procesului de încălzire a aerului în acest mod este încă mare. Un al doilea

experiment se află deja într-un stadiu avansat. Epstein îl descrie astfel: „Sistemul termochimic al soarelui produce într-un anumit punct energie chimică; aceasta este apoi transportată peste mii de kilometri, într-un alt punct și transformată acolo în energie. Energia poate produce vapori, cu care poate fi acționată o turbină, care acționează într-un proces chimic. Produsul reacției chimice, pe care-l numim „Syn gaz”, este condus mai departe printr-o conductă într-un alt aparat, unde, de asemenea, se produce o reacție chimică, degajând energie latentă la temperatura de 700 de grade Celsius. Și această energie poate fi folosită la producerea de vapori. Rezultă un sistem complet închis, fără risipă de resurse și fără poluarea mediului înconjurător”, a încheiat M. Epstein.

Cercetătorii de la Institutul Weizmann năvăliuiesc ca, încă în 1993, să poată aplica în mod economic un alt proiect de cercetare. Este vorba de un singur colector, care poate produce până la 10 kilowați/oră curent electric. Se speră că vor putea fi produse curând și colectoare mai mari. Acestea ar putea constitui o breșă în cercetarea și folosirea energiei solare, o metodă care ar permite și mulțor țări sărace din emisfera sudică să producă energie ieftină pentru gospodărie. Cu aceasta ar putea începe, în secolul viitor, o eră nouă, care să pună capăt dependenței de petrol a multor țări, diminuându-se mult poluarea atmosferică.

E. ASCHER

• Vechiul cimitir evreiesc din Praga

MONUMENTE EVREIEȘTI LA PRAGA

Una dintre cele mai mari colecții de monumente ale culturii iudaice este concentrată la Muzeul Evreiesc din Praga. Această colecție, ca, de altfel, întregul muzeu, nu este numai rodul strădaniilor unor pasionați colecționari, ci și, în același timp, ilustrarea tragediei care a lovit populația evreiască din Cehoslovacia, în timpul terorii naziste. Muzeul Evreiesc de Stat din Praga nu este numai un muzeu, ci și un memorial, punând în gardă omeniarea contra prescrierii crimelor fasciste. Muzeul este compus din șase sinagogi, iar unul dintre locurile cele mai interesante este Vechiul cimitir evreiesc, cel mai vechi din Europa. Muzeul posedă o bogată colecție de textile de sinagogă, de asemenea obiecte de cult din argint, care au fost reunite la Praga și provin de la 153 de comunități religioase evreiești lichidate de naziști.

Pe suprafața ocupată de muzeu se află cea mai veche sinagogă din Europa — Sinagoga Veche-Nouă —, construită în stil gotic primitiv în cursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIII-lea. Ea reprezintă un monument arhitectonic de o valoare unică, fiind vizitată de experți în domeniu, ca și de turiști din lumea întreagă, care admiră nu numai particularitățile construcției, ci și grija autorităților pentru conservarea acestui prețios monument. Aici se desfășoară în permanență serviciile divine.

În suprafața ocupată de muzeu este cuprins, cum arătam, și cel mai vechi cimitir evreiesc, ale cărui începuturi datează din secolul al XV-lea. Cea mai veche piatră tombală datează din 1439; cea mai recentă, din 1787. Atunci au încetat înhumările. Dat fiind că întinderea originară a cimitirului nu mai putea fi lărgită, din cauza suprafeței limitate a ghetoului evreiesc, înhumările ulterioare s-au făcut prin suprapunere în mormintele precedente, în straturi. Astfel, se găsește, într-un colț al cimitirului, chiar 12 morminte suprapuse. În cimitir se observă, alături, pietrele tombele cele mai vechi și cele mai

recente. Această compune o poezie a pietrei unică, poezie ilustrată de simbolurile liturgice ale Vechiului Testament. Cimitirul este locul de odihnă veșnică a unor savanți remarcabili și a unor gânditori eminenți, ale căror nume sunt pronunțate cu respect de lumea cultivată: Joseph del Médigo, astronom, filozof și medic, David Gans, astronom și matematician, savantul teolog David Oppenheimer și alții. Mormântul cel mai frecvent vizitat este acela al lui Yehuda Löw ben Bezalel, personaj legendar, numit Rabi Löw. Către mormântul său se îndreaptă pașii tuturor vizitatorilor, fără îndoială din cauza obiceiului secular de a arunca în despărțitura mormântului bilete ce au înscrise dorințe de îndeplinit. Nimeni nu știe dacă dorința va fi realizată, dar oamenii cred în aceasta, de secole.

În fundul cimitirului se găsește Sinagoga Pinkas, care datează de la începutul secolului al XVI-lea. O lume întreagă cunoaște zidurile sale, pe care se pot citi inscripții tombele, 77 279 de nume — martori tăcuți ai ultimului calvar al evreilor cehi asasinați în lagărele de exterminare naziste.

„Sinagoga Înaltă”, construită în stil renascentist, minunăta, de asemenea, în interior, servește în prezent drept sală de expoziții. Ea a fost ridicată în 1568 de celebrul Marc Mordehai Maisel, primul evreilor praghezi și renumit mecena, și reconstruită după incendiul ghetoului praghez, din 1691.

La intrarea în cimitir, se află „Sinagoga Klaus”. Este, de fapt, o clădire în stil baroc, care datează din anul 1694. Pe locul ei se găseau odinioară trei mici clădiri care serveau de lăcaș de rugăciune al școlii și baie rituală. Se numeau „klausky”, din cauza amplasării lor izolate; numele a rămas. Sinagoga adăpostește o expoziție permanentă, denumită „Tradiții și obiceiuri evreiești”.

Colecția de textile de sinagogă este instalată în Sinagoga spaniolă, din strada Dušní. Această sinagogă se află pe amplasamentul unde altădată era situată cea mai veche sinagogă din Praga, din secolul al XI-lea. Sinagoga actuală i-a moștenit numele — Vechea Școală. Al doilea epitet al său, „spaniolă”, își trage originea din stilul său pseudomaur. Ea este opera arhitectului Ullmann din Praga. Înainte de reconstrucția ei, František Skroup, compozitorul imnului național ceh, cânta aici la orgă și dirija corala.

Actualmente, sinagoga adăpostește cea mai mare expoziție de textile de sinagogă din lumea întreagă. Expoziția prezintă peste 10 000 de piese, provenind din secolele XVI—XX.

„Argintăria sinagurilor ceh” se întindează expoziția instalată în sinagoga Maisel. Clădirea se află pe amplasamentul sinagogii originare, care a fost construită de Marc Mordehai Maisel, în anii 1590—1592. Edificiul actual, în stil pseudo-gotic, datează din anii 1894—1905. Expoziția cuprinde obiecte din argint provenind din secolele XVII—XX, din diferite sinagogi din Boemia și Moravia, ca și din Viena și Augsburg.

În vechea mormă, alături de cimitir, este instalată expoziția celebrilor desene ale copiilor-prizonieri din lagărul de exterminare Terezin (Boemia). Peste 15 000 de copii au fost internați acolo; au scăpat cu viață doar circa 100. Cei alții au pierit în camerele de gaze ale lagărului de la Auschwitz. Desenele și poemele sunt singurele amintiri pe care ni le-au lăsat.

(Din broșura cu același titlu, semnată de Vilém Benda)

NEGHEV

PUSTIUL LUI DUMNEZEU

În nici un loc nu ai parte de atâtea impresii inedite, culesse într-o singură zi: Mahtes — Ramon, cel mai mare crater din lume, ruine ale orașelor antice ale nabateilor, ca Awdat și Șivta, situate pe renumita șosea a mironidenilor etc. Cine se străduiește să cunoască fauna și flora regiunii poate admira, pe lângă plantele din pustiu — unice în felul lor — și multe animale. În craterul Ramon: gazele, asini sălbatici și vulturi. Setea și-o potolește drumetul cu ceai dulce și cafea amară într-un cort de beduini, sau cu Coca-Cola în kibutul „Sde Boker”, unde David Ben Gurion, ctitorul Statului Israel modern și primul președinte al Consiliului de Miniștri al țării, și-a petrecut ultimii săi ani de viață.

Ben Gurion a rămas până la moartea sa un idealist. El a plecat în Neghev deoarece căuta să dea un exemplu tineretului și era convins de viitorul acestui ținut. „Dacă statul nu învinge pustul Neghev, atunci pustul Neghev poate învinge statul”, a declarat el.

Cine nu se teme de călătoria prin Arava ajunge la fermecătorul țărâm al Mării Roșii. Aici poate urmări joaca deflinilor și poate rememora, seara, la Eilat, într-un hotel de cinci stele, impresiionanta zi petrecută în deșert.

Băstinașii din Neghev, din „Pământul înțeles”, erau triburi preistorice, ale căror habituri și unelte le descoperă meru arheologii. Avraham a sosit, după plecarea din Haran („În țara pe care Eu ți-o voi arăta” — Genesis, 12,1), tot la o fântână, unde a

încheiat un tratat de fidelitate cu Avimeleh, regele cetății Gerar (20, 2). Acest loc l-au denumit ei „Fântâna jurământului”, în ebraică Beer-Sheva (idem, 21, 30). Fântâna lui Avraham nu o mai cunoaște nimeni, dar orașul Beer-Sheva a devenit capitala Neghev-ului. Prin Sinai și Neghev au trecut evreii, sub conducerea lui Moșe, după eliberarea lor din sclavia egipteană. Ei au locuit în colibe împletite din ramuri, așa cum mai procedează în zilele noastre și mulți beduini. Beduinii au fost, timp de milenii, stăpâni propriu-zis ai acestui ținut. Ei mai trăiesc și acum în grupuri mari, dar treptat se statornicesc pe aceste locuri. Mulți schimbă corturile cu colibe acoperite cu tablă ondulată și cămilele cu automobilele; iar tractoarele îi ajută la munca câmpului. Israelul acordă cetățenilor săi beduini obișnuitele ajutoare și alocații pentru copii și le oferă o îngrijire medicală modernă. Mortalitatea a infanților a scăzut, în mod simțitor. Cine trece disdiminețat cu mașina prin fața unei așezări beduine vede copiii cum așteaptă, cu ghiozdanele în spate, autobuzul, care-i duce la școală. Tinerii bacalaurati se pot înscrie la o universitate, la un colegiu pentru învățători sau la o școală de arte. Beduinii multumesc Israelului, pentru aceasta, printr-un exemplar devotament. În armată, ei se numără printre cei mai buni soldați. Israelul se preocupă, de altfel, să păstreze tradițiile beduinilor, modul lor de viață și de vestimentație.

ERATĂ

În numărul 755 al REVISTEI CULTURII MOZAIK, la recenzia cărții „O istorie a evreilor”, de Y. Eisenberg, numele traducătorului este Jean Roșu și nu Jean Rusu, cum din eroare a apărut.

STIRI

• AJUTOR PENTRU DEZVOLTARE

Experții israelieni susțin cursuri și programe de perfecționare, în țară și în străinătate, pentru lucrători și specialiști din 114 țări, dintre care unele nici măcar nu intră în relații diplomatice cu Israelul. Despre această realizare esențială au relatat de curând ministrul de externe Interimar Yossi Beilin și Ehud Gal, directorul Departamentului pentru colaborare internațională din Ministerul de Externe al Israelului. Din 1965, 65 000 de persoane au luat parte la cursuri din domeniul medicinei, învățământului și agriculturii. În mod deosebit au fost subliniate cele peste 20 000 de operații pe ochi efectuate în Kenya de oftalmologul dr. Daniel Reschep și echipa sa.

• INVESTIȚIE

Corporații multinaționale sunt interesate acum tot mai mult de posibilitatea de a face investiții în Israel. În acest scop, au fost de curând în țară reprezentanți de la Daimler Benz, Mc. Donnell Douglas și General Dynamics, pentru a studia diferite proiecte de colaborare la lucrări civile și militare.

• PRIMA

Jurista evreică din Elveția Andrea J. Degginger, în vârstă de 36 de ani, a fost aleasă prima directoare academică a Universității St. Gallen. Până acum director adjunct științific la Secția proiecte de lege și metodologia legislativă a

• KIBUTZURILE FAC AGRICULTURĂ, DAR ȘI INDUSTRIE

Industria israeliană realizată în kibutzuri a înregistrat, în anul 1992, o nouă creștere. Cele circa 260 de întreprinderi din kibutzuri, totalizând peste 370 de firme, reunite într-o asociație — holding, au vândut în străinătate produse în valoare de 750 milioane de dolari, cu 10% mai mult în comparație cu anul precedent. O parte a acestei creșteri este legată de mărirea exportului în C.S.I. Dar și piețele din America de Sud, China și India au contribuit la creșterea tranzacțiilor israeliene. Hărnicia membrilor kibutzurilor și inteligența investită în acțiunile lor stau la baza acestor succese.

• CHIVOTUL LEGII

Un cercetător britanic, Graham Hancock, susține că ar fi fost salvat Chivotul Legii; acesta s-ar afla într-o mică casă creștină din rușine din Etiopia. Locuitorii ei ierusalimită, care au putut să fugă de Nabucodonosor, l-au fi adus cu ei.

Când, în anul 586 î.e.a., regele Nabucodonosor al Babilonului a cucerit Ierusalimul, el a jefuit Templul de pe Sion, pe care îl clădise regele Solomon, și apoi a distrus clădirea. Mulți dintre locuitorii Ierusalimului au trebuit să ia calea exilului spre Babilon. Nu se știe însă ce obiecte au căzut în mâna lui Nabucodonosor. Se găsea printre ele și lada din Sfânta Sfințelor, lada cu cele două table ale legământului, pe care evreii o primiseră pe Muntele Sinai? Când, peste vreo cincizeci de ani, s-au întors din Babilon și au reclădit Templul, în nici un caz nu mai erau în posesia Chivotului Legii. Sfânta Sfințelor a celui de-al doilea Templu a rămas goală.

Mai vechiul Rabin Șef al Israelului, Shlomo Goren, respinge părerea lui Hancock ca lipsită de sens: „Chivotul Legii” nu a ajuns niciodată în Etiopia, și nici nu va ajunge acolo. „Mai sigur este că a fost ascuns într-un puț sub temelia Templului. Sunt foarte convins că l-aș găsi, dacă mi s-ar permite să sap”.

• ÎN CINSTEA LUI LOT

Arheologul grec Konstantinos Politis și colaboratorii lui au descoperit, în localitatea Iprdaniană Dir En Abata, aproape de Marea Moartă, resturile unei mănăstiri și ale unei bazine din sec. al VII-lea e.a., construite în cinstea lui Lot, nepotul lui Avraham. În zonă se găsește o peșteră în care, după legendă, s-ar fi adăpostit Lot și cele două fiice ale sale, după distrugerea Sodomei.

În cartea întâi a lui Moșe, Biblia arată cum, la porunca lui Dumnezeu, familia lui Lot a trebuit să părăsească orașul. Soția lui Lot nu

• ȘCOLI EVREIEȘTI LA MOSCOVA

Există acum trei școli evreiești la Moscova. Ele au fost întemeiate împreună cu Centrul pentru cultură evreiască. Mulțumită subvenției primite de la stat, învățământul este gratuit. Cel 250 de elevi și 50 de profesori, dintre care cinci veniți din Israel, sunt, dacă nu într-un tot, cel puțin parțial evrei. O parte din manuale provin din Israel. Programul de învățământ este similar celui din celelalte școli din Rusia, cu excepția studiului limbii ebraice, a istoriei evreilor și a ororilor obligatorii de religie.

PE NEWYORKEZI ÎI ATRAGE ADESEA ÎNSORITA FLORIDA

Numărul total al evreilor americani s-a redus, între 1980—1991, de la 5,98 milioane la 5,8 milioane. În raza orașului New York trăiesc actualmente numai 1,45 milioane de evrei, în comparație cu 1,67 milioane în anul 1981. Se înregistrează, deci, o reducere de 13,2 procente a populației evreiești în metropola americană. Această situație reiese din recenta deșifrare a anuarului evreimii americane, editată de American Jewish Committee. Numărul în descreștere al evreilor din New York se poate explica prin exodul de ani de zile spre Florida. Evoluția situației diferă însă de la un cartier la altul. În timp ce cartierele Nassau și Queens au pierdut în ultimii ani circa un sfert din populația lor evreiască, aceasta a crescut în cartierul Rockland, în timp de un an, cu 38,5 procente. Circa 9,1 procente din populația marelui New York sunt evrei. În California, trăiesc 923 000, în Florida 593 000, în New Jersey 426 000, în Pennsylvania 330 000 și în Massachusetts 275 000 de evrei.

Numărul evreilor din Florida de Sud a crescut, în ultimul deceniu, cu 60 000 de persoane. A crescut, de asemenea, numărul populației evreiești în Hollywood (California), Portland (Oregon), Atlanta (Georgia), Santa Barbara (California), Denver (Colorado) și Dallas (Texas).

LA MUZEUL EVREIESC AL ORAȘULUI VIENNA...

...a fost deschisă o expoziție intitulată „100 000 de pietre funerare. Cimitire evreiești la Viena”, cu lucrări aparținând Patriciei Steines. Prezentarea foarte reușită, găsită de Alexander Kubik, înfățișează cimitirele evreiești vieneze pe fundalul istoriei, documentează extinderea suprafețelor și atrage atenția asupra unor pietre și construcții funerare interesante sub aspectul istoriei artei.

• AUSTRIA LA FESTIVALUL DE LA IERUSALIM

Un mare număr de instituții culturale importante vor reprezenta Austria la Festivalul de la Ierusalim în mai-Iunie 1993. La ceremonia de inaugurare va fi prezent și cancelarul federal austriac Franz Vranitzky. După cum a comunicat ministrul Shoiten, va fi prezent și ansamblul celebrului „Burgtheater” din Viena, cu două reprezentanți. În afară de aceasta, vor participa ansamblul Operei de Stat și formații artistice populare vieneze: Filarmonica vieneză și teatrul „Serapion”.

• ACORD COMERCIAL CU CHINA

Premierul Israelului, Yitzhak Rabin și ministrul Interimar al științei din China, Xiao Shi, au semnat de curând un acord care să stimuleze colaborarea pe tărâm economic și științific dintre Israel și China. Rabin a subliniat că acesta este primul acord de cooperare între cele două state, de la stabilirea relațiilor diplomatice, care a avut loc anul trecut.

O parte din acest acord are în vedere vizite reciproce ale oamenilor de știință și munca comună pe tărâmurile energiei, electrotehnicii, folosirea în scopuri pașnice a științei despre spațiul cosmic, aparate medicale și măsuri împotriva erodării productivității terenurilor agricole.

Xiao Shi a vizitat Israelul timp de o săptămână, în fruntea unei delegații. Institutul pentru Export din Israel va primi vizita unui alt grup de oameni de știință din China, care vor să se informeze asupra tehnologiei medicale evreiești din Israel.

• SCITEX

Una dintre întreprinderile israeliene de vârf în domeniul tiparului modern color, Scitex, a înregistrat în ultimul an o creștere de 22% a profitului său net — respectiv 122,4 milioane dolari. Președintele întreprinderii, Arle Rosenfeld, s-a arătat foarte mulțumit de aceste rezultate. „Pentru o firmă de mărirea întreprinderii noastre, cu încasări de peste 500 milioane de dolari, o rată a creșterii de 20% este considerabilă, dacă ținem seama și de situația economică din lumea vestică”. Rosenfeld consideră că temelul creșterii vânzărilor este, pe lângă tehnologia de vârf folosită, crearea unei filiale la Hong-Kong, care a concentrat importante surse de venit din Coreea, Hong-Kong și Thailanda. Și în Europa și S.U.A. vânzarea a crescut, cu 24 și, respectiv, 32 procente.

• STIMULAREA CONSTRUCȚIEI DE LOCUINȚE ÎN ISRAEL

După cum a hotărât de curând guvernul israelian, sute de evrei etiopieni, sosiți în ultimii ani, pot achiziționa locuințe proprietate personală la un preț extrem de modest. În plus, ipoteca — scutită de dobânzi — poate reprezenta 99% din prețul de cumpărare. Cele 800 de locuințe pentru care s-au și acordat astfel de facilități constituie o dovadă în această privință. Se speră ca în acest mod noli'venții să

se poată muta din rulote în locuințe normale. Cumpărătorii trebuie probabil, să restituie nu mai mult de 150 de șekeli pe lună, la care se acordă o alocație de 65%. La dispoziția etiopienilor vor sta specialiști care le vor explica modalitatea de derulare a ajutorului. O fundație internațională a oferit fonduri pentru acest costisitor program. Interesul în rândul noli'venților etiopieni este deosebit. Peste 3 000 de persoane și-au anunțat intenția de a cumpăra locuințe.

• „MOTOROLA” ÎN ISRAEL

Filiala israeliană a întreprinderii multinaționale de electronică „Motorola” a anunțat, pentru anul trecut, o creștere a cifrei de afaceri cu 44%. Firma a vândut în 1992 aparate electronice, în special sisteme telefonice și instalații de transmitere a datelor, în valoare de peste 405 milioane de dolari. Pe paleta de produse a filialei israeliene, care cooperează strâns cu concernul mamă american, figurează și o gamă de aparatură electronică pentru forțele terestre, marine și aeriene. Numai în S.U.A., firma israeliană, care a înregistrat mari succese, a exportat mărfuri în valoare de 131 milioane de dolari.

• FESTIVAL

La Glasgow, a avut loc un festival de artă evreiască organizat de Consiliul Wizo din acest oraș. Festivalul a făcut parte din programul de manifestări culturale de sub genericul „Anul Glasgow — oraș european de cultură”. Dinna Louise Naftalin, copreședinta al Comitetului de Artă Evreiască, a adus o importantă contribuție la buna desfășurare a festivalului. Acesta a cuprins seri de literatură idiș, un concert al tineretului evreu din localitate, lecturi din creația unor autori evrei și un târg de carte. Un concert oferit de Orchestra Filarmonică a încheiat festivalul.

• MOARTEA ÎNGERULUI COPILOR

În vârstă de 75 de ani, a încetat din viață pediatria poloneză Adina Baldy Szwajger. Ea a fost pediatru în ghetoul de la Varșovia și, prin administrare de morfină, l-a salvat pe copil de deportarea în lagăre de exterminare.

A fost înhumată la cimitirul evreiesc de la Varșovia.

• SISTEM SOLAR ISRAELIAN PENTRU INDIA

O întreprindere indiană va produce sisteme solare cu know-how al firmei israeliene Amcor. Amcor va demara producția în fabrica de la Bombay, firma indiană va comercializa produsul în țări asiatice la care Israel nu are acces. Amcor va primi cote de câștig din vânzare.

• SINAGOGĂ SALVATĂ

Sinagoga Woilverhampton (Maréa Britanie) a fost salvată de la demolare. Societatea de construcții „Birmingham Midshires” a vrut să cumpere sinagoga situată în terenul pe care era proiectată ridicarea unui nou sediu al societății sus-amintite.

Totuși, datorită unei campanii în sprijinul sinagogii, societatea de construcții a informat Consiliul de conducere al acesteia că proiectul a fost revizuit, găsindu-se două modalități de rezolvare a problemei, astfel încât sinagoga să nu fie demolată.

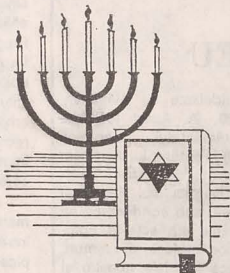
Justiției federale de la Berna, ea și-a ocupat noul post la 1 mai 1993.

Andrea Degginger, care și-a luat licența și doctoratul la Berna, a lucrat, din 1986 până în 1989, pentru conducerea cantonului Zürich. Postul nou creat la Universitatea St. Gallen, pentru completarea direcției administrative, va cuprinde toate atribuțiile academice, deci probleme de admitere și examinare, programe de schimb de experiență, reformă învățământului și probleme europene.

• SUCESE ALE ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII ISRAELIENE

Arhitectul israelian Moshe Safadi a devenit cunoscut mult dincolo de hotarele Israelului, datorită proiectelor sale moderne și pline de fantezie. Printre acestea figurează și cel al unui centru comercial din Ierusalim, precum și al noului oraș israelian Modlin. În străinătate, renumite clădiri proiectate de el sunt Galeria națională canadiană și „Morgan - Auditoriu” din Harvard Business School — Boston. De curând, arhitectul israelian, care are reprezentanțe la Ierusalim, Boston și Toronto, a câștigat un concurs de arhitectură la Dallas. Schița sa pentru uriașul proiect de construcție „Super Collider” a câștigat premiul întâi. Clădirea urmează să găzduiască cel mai mare centru economic din lume.

Cheltuielile pentru construcție sunt evaluate la 8,4 miliarde dolari. Costurile pentru acest gigantic proiect vor fi suportate de Ministerul Energiei din S.U.A. și de douăzeci de universități americane. Printre altele, urmează a fi construită, în acest cadru, o uriașă conductă, în formă de elipsă, cu o lungime totală de 86 km. Construcția urmează a fi terminată în 1999.

a supraviețuit catastrofei, dar soțul ei și fiicele s-au salvat.

• OSPĂTĂRII KAȘER ÎN ALPI

O plăcută surpriză îi așteaptă pe turiști în țara de sus a Bernei, unde, peste o mică trecătoare, duce și drumul de munte Jungfrau. La stația de cale ferată zărești imediat firma „Kașer Snack”. Sub supravegherea rabinatului din Lugano, drumețul, în căutarea unui prânz kașer, poate găsi, la o altitudine de 2 000 de metri, o gustare delicioasă. Pe lângă puți cu spaghetti și diferite supe, mai există numeroase sortimente de mâncăruri, la prețuri modice. Aceeași ofertă există și la „Europas Dach”, pe creasta muntelui Jungfrau.